

Állatorvostudományi Egyetem
Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék

Viselkedésproblémák állatorvosi megközelítése különös tekintettel az
agresszióra

Veterinary approach to behavioural problems with a special focus on
agression

Kertész Anna Sára

Témavezető: Dr. Sátori Ágnes, Ph.D.

Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék

2024

Absztrakt

Egyre növekszik az igény a társállatok viselkedésproblémáinak szakértői megítélésére és kezelésére. Ennek következtében nélkülözhetetlenné válik az egyes betegségek, a fájdalom és a viselkedésváltozások kapcsolatának vizsgálata a megfelelő, hatékony kezelési mód megválasztásának érdekében. Szakdolgozatom elkészítése során online kérdőív formájában, 401 kutyatulajdonos bevonásával mértük fel az egyes viselkedésproblémák és azok között is kiemelten az agresszív viselkedés előfordulását. Továbbá vizsgáltuk, hogy mik lehetnek azok a tényezők, amik hozzájárulnak az agresszióproblémák kialakulásához, így szemügyre vettük a kutyák környezetét, fajtáját, nemét, hogy milyen képzésben részesültek, valamint, hogy milyen az egészségi állapotuk. Azt is felmértük, hogy az agresszióproblémás kutyák tulajdonosai, hogyan viszonyulnak a viselkedésprobléma kezeléséhez, milyen módszereket, illetve biztonsági intézkedéseket alkalmaznak. Különösen érdekelt a kutyák állatorvosi rendelőben előforduló agresszív viselkedése, így az állatorvosi ellátás körülményeit is elemeztük. Kutatásunk során összefüggéseket fedeztünk fel a vizsgált tényezők és az agresszió előfordulása között.

Abstract

There is a growing need for expert assessment and management of behavioural problems in companion animals. As a result, it is becoming essential to study the relationship between diseases, pain and behavioural changes in order to choose the right, effective treatment. During the preparation of my thesis, an online questionnaire was conducted with 401 dog owners to assess the prevalence of certain behavioural problems, with a special focus on aggressive behaviour. We also looked at factors that may contribute to the development of aggression, including the dogs' environment, breed, gender, training and health status. We also assessed how the owners of dogs with aggression problems approach the management of behavioural problems and what methods and safety measures they use. We were particularly interested in the aggressive behaviour of dogs during veterinary treatment, so we also analysed the conditions of veterinary care. In our research, we found correlations between the factors studied and the prevalence of aggression.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	5
2.	Szakirodalmi áttekintés	6
2.1.	A kutya háziasítása és a kutya-ember kapcsolat fejlődése	6
2.2.	A kutyakiképzés fejlődése	6
2.3.	Az agresszióról általában.....	7
2.4.	Agresszió élettani háttere.....	9
2.4.1	Hormonális háttér	9
2.4.2	Idegrendszeri háttér	10
2.4.3	Agresszió genetikai háttere	12
2.5.	A szocializáció szerepe az agresszió kialakulásában	12
2.6.	Agresszió diagnosztizálása.....	13
2.7.	Kutyák agresszív viselkedése az állatorvosi rendelőben.....	13
2.8.	Közegészségügyi jelentőség.....	14
2.5.1	Veszettség.....	14
3.	Módszer.....	17
4.	Eredmények.....	18
4.1.	Általános adatok	18
4.2.	Az agressziót mutatott és az agressziót nem mutatott kutyák alapadatainak összehasonlítása	19
4.3.	Kutyafajták és az agresszió előfordulása.....	22
4.4.	Viselkedésproblémák.....	30
4.5.	Betegségek.....	31
4.6.	Agresszió kezelése és a nem kezelt esetek	34
4.6.1	Az agresszió kezelésének módszerei.....	34
4.6.2	Nem kezelt agresszió.....	40
4.6.3	A bevezetett biztonsági intézkedések.....	40

4.7.	A rendelői körülmények, az ellátás és a rendelői félelem, illetve agresszió közötti összefüggések.....	42
4.7.1	Az állatorvosi ellátás gyakorisága.....	42
4.7.2	Az állatorvosi rendelők és az ottani ellátás összehasonlítása.....	43
5.	Megbeszélés	47
6.	Összefoglalás.....	53
7.	Irodalomjegyzék.....	54
8.	Köszönetnyilvánítás	62

1. Bevezetés

A kutyák viselkedésproblémáinak megelőzése és kezelése egyre inkább fontos feladattá válik az állatorvosi munka során. Sok viselkedési anomália kezelésével, ilyen például a szeparációs probléma, egyre gyakrabban keresik fel a rendelőket, míg más problémákkal, mint például az agresszió, inkább kutyakiképzők segítségét kérik. Általánosságban elmondható, hogy a viselkedési problémák kezelése a legtöbb esetben minimum állatorvosi kivizsgálást igényel, de optimális esetben a kezelésben, akár agresszió probléma esetén is, jó, ha az állatorvos is a segítő rendszer része. A kutyák viselkedésproblémái között kiemelten kezelendők az agresszióproblémák, egyrészt mert a házikedvencek elég nagy százalékát érintik, másrészt lehetnek közegészségügyi vonatkozásaik és ezen túlmenően állatjóléti és állategészségügyi következményeik is jelentősek lehetnek. A viselkedésproblémák közül az agresszió vezet a legnagyobb arányban a nem egészségügyi probléma miatti eutanáziához. A minimálisra csökkentett rendelői látogatások miatt pedig a betegségek késői észlelését és kezelését is okozhatja ez a viselkedésprobléma, ami csökkent életminőséget, illetve az állat idő előtti halálát eredményezheti.

Állatorvosként fontos, hogy megfelelően tudjuk kezelni a kutyák rendelőben jelentkező agresszív viselkedését, hogy mi magunk ne súlyosbítsuk a helyzetet, miközben a jelenlévők testiépességét is megóvjuk, egy rosszul kezelt helyzet miatt elveszíthetjük az ügyfelet is és emiatt, vagy éppen a minimálisra csökkentett rendelői látogatások miatt csökkenhet a bevételünk, valamint a presztízszünk is.

Mint sok más viselkedésprobléma vagy betegség esetén a kutyák agresszív viselkedéséről is elmondható, hogy könnyebb megelőzni, mint később kezelni a problémát. A megelőzéshez viszont elengedhetetlen, hogy ismerjük a viselkedésprobléma hátterében rejlő okokat.

Munkánk során célul tűztük ki, hogy felmérjük a hazai kutya populációban az agresszív viselkedés előfordulásának arányát, valamint, hogy megismerjük azokat a tényezőket, amik hozzájárulhatnak a probléma kialakulásához. Továbbá az is cél volt, hogy megismerjük a kutyatulajdonosok hozzáállását a különböző kezelési módszerekhez. A kutyák állatorvosi rendelőben jelentkező agressziója külön figyelmet kapott a munka során, vizsgáltuk az összefüggését a rendelői félelemmel és a rendelői körülményekkel.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1.A kutya háziasítása és a kutya-ember kapcsolat fejlődése

A kutya eredete és háziasítása sok szempontból vitás téma a kutatók körében, nincs konszenzus a „hol?” a „mikor?”, de még a „hogyan?” tekintetében sem.[1] Abban azonban egyetértés tapasztalható, hogy a kutya a legrégebben háziasított állat [2], melynek őse a szürke farkas (*Canis lupus*). Genetikai vizsgálatok alapján Vilà és mtsai arra a következtetésre jutottak, hogy a kutya kialakulása már 100 ezer évvel ezelőttre visszavezethető [3], ugyanakkor ezt a régészeti leletek nem támasztják alá. Újabb kutatások szerint a *Canis lupus familiaris* domesztikált egyedeinek legkorábbi maradványai körülbelül 17 ezer évvel ezelőttiek. [4]

Darcy F. Morey 2006-os munkája arra utal, hogy viszonylag hamar különleges kapcsolat alakult ki az ember és „legjobb barátja” között, amit már az őskortól megjelenő kutyatemetések igazolnak. Előkerültek ugyan más állatok temetését igazoló leletek is, de lényegesen kevesebb, mint a kutyák esetében. Világszerte (az Antarktiszt kivételével) minden nagyobb szárazföldi területen leírtak már kutyatemetkezésre utaló leleteket, ezek közül a legrégebbi körülbelül i.e. 10 000-ból származik. Az egyes helyszíneken más-más látvány tárult a kutatók elé; volt, ahol az embereket és kutyákat együtt temették, máshol nagyobb számban, de csak kutya maradványokat találtak, egyes esetekben még az eltemetett állat testhelyzete is meghatározottnak látszott. [5]

Napjainkban a kutyák többségét elsősorban társként tartják és sokszor igen szoros kapcsolat alakul ki kutya és gazdája között. Emiatt a kutyák pszichikai állapotára és viselkedésére is kihathat a tulajdonos élethelyzetében bekövetkezett változás, ahogy az történt a COVID-19 járvány idején is. Magyar és külföldi vizsgálatok is igazolták, hogy a kutyák egy részénél viselkedésváltozás, illetve viselkedésproblémák jelentkeztek a hirtelen életmód béli változások miatt, amiket a karantén okozott.[6]

2.2.A kutyakiképzés fejlődése

Az ember a kezdetektől számos módon használta a kutyákat, eleinte vadászatra, őrzésre, terelésre, majd az idő előrehaladtával egyre több feladatot láttak el. Ennek ellenére, a ma ismert tudatos és széleskörben elterjedt kutyakiképzés sokkal rövidebb múltra tekint vissza.

Az 1800-as évektől fellendülőben volt a kutyakiképzés, Angliában vendéglőkben tartottak kisebb kutyás vetélkedőket, amik iránt egyre nagyobb lett az érdeklődés, [7] ennek ellenére csak 1924-ben rendezték meg az első hivatalos munkakutyás versenyt, amit az Associated

Sheep, Police and Army Dog Society (ASPADS) rendezett. [8] Amerikában 1930-as években voltak az első engedelmisségi versenyek Helen Whitehouse Walker Angliából származó ötlete alapján, amelynek néhány évvel később az American Kennel Club (AKC) jóvá is hagyta a szabályzatát és megjelentek a kutyakiállításokon az engedelmisségi vizsgák. [9]

Az 1900-as évek első felében a híres kutyakiképzők elsősorban katonai, illetve rendőrségi kutyák képzésével foglalkoztak, módszereik alapját a negatív megerősítés és a pozitív büntetés adta. Ilyen nagy hatású kutyakiképző volt Conrad Most is, aki elsőként adott ki kutyakiképzésről szóló könyvet 1910-ben és módszerében sikeresen alkalmazta az operáns kondicionálás technikáit [7], hiába B. F. Skinner csak pár évtizeddel később publikálta erre vonatkozó eredményeit.[10] Szintén ide sorolható William Koehler, aki az 1940-es évektől kezdődően több tízezer kutyát képzett ki, a '60-as években megjelent könyve az engedelmes képzés meghatározó anyaga volt évtizedeken át. [7]

Ugyancsak ebben az időszakban tevékenykedett Blanche Saunders az American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) első engedelmisségi oktatója [11], aki már kifejezett hangsúlyt fektetett a kutyák képzése során a dicséret alkalmazására, bár ő sem használt még eleséget pozitív megerősítés gyanánt.[7]

A szemléletváltás az 1980-as években indult meg igazán és ebben igen nagy szerepe volt Dr. Ian Dunbar-nak, aki szorgalmazta a kedvtelésből tartott kutyák képzését, felismerte a kutyagazdák igényét a pozitív technikák alkalmazására és a jutalmazásban elkezdett eleséget használni. Mindemellett a kölyökkutyák korai szocializációjára is nagy hangsúlyt fektetett. [7] Szintén a '80-as években vált igazán ismertté Karen Pryor, aki nem csak tudatosan használta Skinner operáns kondicionálási elveit, de 1984-ben kiadott könyvében közérthetően le is írta annak lényegét és a pozitív megerősítés, valamint a klikker használatának alapjait [7, 12].

Mára a kutyakiképzés mondhatni általánossá vált, azok a kutyatulajdonosok, akik kedvencük képzésére időt és energiát szánnak számos tanítási módszer vagy éppen speciális tréning közül választhatnak.

2.3.Az agresszióról általában

Az agresszió etológiai megközelítésben az állatok fajtárs ellen irányuló versengő viselkedését jelenti, amely során valamilyen erőforrástól igyekszik az egyik egyed a másikat eltávolítani, illetve annak megszerzésében vagy elfogyasztásában megakadályozni.[13] Azonban ez a definíció nem fedi teljes egészében az állatorvosi területen vagy a viselkedésterápiában használt „agresszió” szó fogalmát, mivel ebben az esetben sokszor nem fajon belüli interakcióról van

szó. Így bármely egyed másik fél ellen irányuló fizikai cselekedetét vagy fenyegető magatartását ide sorolják.[14]

Ezen túlmenően a csoportosítási rendszerek sem egységesek, sokszor különböző szempontok alapján osztályozzák az egyes viselkedésformákat.

Csányi Vilmos tankönyvében az agresszió hat típusát különíti el, ezek a territoriális, a rangsorral kapcsolatos, a szexuális agresszió, a szülői fegyelmező agresszió, az elválasztási agresszió és a ragadozó elleni agresszió.[13]

K.E. Moyer rendszerében a különböző ingerhelyzetek alapján 7 agresszió fajtát különböztet meg, melyek eltérő idegi és hormonális szabályozás alá tartoznak. Ez a hét típus a predációs agresszió, a kanok közötti agresszió, a félelem által kiváltott agresszió, az irritációs agresszió, a territoriális agresszió, az anyai agresszió és az instrumentális agresszió.[15]

P. L. Borchelt és V. L. Voith egy több kategóriás rendszert hozott létre, amelynek az alapját az állat, az általa mutatott viselkedés és a környezet kapcsolata adja. Pontosan meghatározták az egyes típusokhoz tartozó viselkedéssjegyeket, a kiváltó környezeti jellemzőket, az ivari és életkori megoszlást. Ezek alapján az alábbi tizenegy kategória született: domináns agresszió, birtoklási agresszió, védelmező agresszió, predációs (ragadozó) agresszió, félelmi agresszió, kanok egymás elleni agressziója, szukák egymás elleni agressziója, fájdalom kiváltotta agresszió, büntetés kiváltotta agresszió, anyai agresszió, átirányított agresszió.[16]

B.V. Beaver két csoportba osztotta az agresszív viselkedés típusokat: az affektív és a nem affektív agresszió csoportjába. Affektív agresszió esetén fokozott érzelmi állapot alakul ki, aktiválódik a limbikus rendszer –elsősorban az amigdala – és a szimpatikus idegrendszer. [17, 18] Ebben az esetben megfigyelhetőek figyelmeztető jelzések mielőtt az állat támadna. Ide sorolható a félelem kiváltotta agresszió, a fájdalom okozta agresszió, a hímek közötti agresszió, a domináns agresszió, a védelmező agresszió, a tanult agresszió, az átirányított agresszió és az anyai agresszió. Az agresszió nem affektív formáinál a szimpatikus idegrendszer nem aktiválódik, nincs fokozott érzelmi állapot és nem mutatkoznak figyelmeztető jelzések sem. Ezek közé tartozik a vadász viselkedés, a játék közben jelentkező agresszió, a betegséghez kapcsolódó agresszió (pl. epilepszia, hypothyreosis, hydrocephalus) és a szexuális agresszió. [19]

A mai modern megközelítések a fenti rendszereket ötvözve alkalmazzák, de elsősorban ez utóbbi irányába hajlanak. [20]

2.4. Agresszió élettani háttere

Az agresszív viselkedés komplex endokrinológiai, neurológiai és genetikai háttérrel bír és számos egyéb tényező befolyásolja a megjelenését.

2.4.1 Hormonális háttér

2.4.1.1 Tesztoszteron

A hím nemi hormon és az agresszió kapcsolatát régóta vizsgálják. Magas koncentrációja és az agresszió megjelenése közötti pozitív kapcsolatot több kísérletben számos állatfajon (madár és emlős) tanulmányozták, [21–23] például laboratóriumi rágcsálókban a legtöbbször fokozódó agresszivitást tapasztaltak tesztoszteron hatására. A fajok többségében a hím egyedek agresszívak a nőstényeknél, amennyiben az egyedfejlődés egyes szakaszaiban megfelelő a hím nemi hormon koncentrációja. [24, 25] A tesztoszteron már a prenatális időszakban hozzájárul az agresszió kialakulásáért felelős idegpályák fejlődéséhez, majd később a pubertás és a korai felnőtt korban az emelkedő tesztoszteronszint aktiválja ezeket a neurális struktúrákat és ennek hatására jelentkezik az ivari viselkedés és az agresszió a hím egyedeknél. [22, 26] Ugyanakkor az is elmondható, hogy nem ismert még a pontos összefüggés a tesztoszteron és az agresszió között. Így például nem egyértelmű a kan kutyák ivartalanításának hatása sem az agresszív viselkedésre. Míg korábbi kutatások alapján hatékony kezelési módszernek tűnt a kanok közötti agresszió csökkentésére a castratio [27, 28], addig egy újabb (2021-es) kutatásban ezt nem sikerült alátámasztani, bár megfigyelték az ivartalanított kanok tulajdonos elleni agressziójának csökkenő tendenciáját.[29]

2.4.1.2 Glükokortikoidok

A glükokortikoid szekréció hirtelen, élettani fokozódása az agresszív viselkedést fokozza patkányoknál [30], ahogy a glükokortikoidokkal akutan kezelt laboratóriumi rágcsálók is agresszívebbekké váltak már néhány percen belül. [31] Ugyanakkor azt is leírták, hogy szociális kihívás nélkül, a kortikoszteron nem fokozza az agressziót [32], ehelyett, az alárendelt egyedek szubmisszív viselkedését erősíti [33]. Így feltételezhető, hogy a glükokortikoidok nem specifikus viselkedéseket váltanak ki, hanem a szituációban megfelelő válasz gyors kialakulását segítik. [25] Ezzel szemben a krónikusan magas glükokortikoid szint az agresszió csökkenését és az alárendelt viselkedés fokozódását eredményezte [25, 34]. A krónikusan alacsony és nem reaktív glükokortikoid-szint (mellékvesék eltávolítása és glükokortikoidos készítmény beültetése miatt) a normálistól eltérő támadási mintázatot idézett elő patkányoknál. [35] Hasonló eredményeket értek el házi sertésnél is. [36]

2.4.1.3 Adrenalin

Az adrenalin szerepe az agresszió kialakulásában közvetett, mivel a vér-agy gáton nem jut át. Ennek ellenére mind a noradrenalin, mind az adrenalin fontos szerepet tölt be a szervezet felkészítésében a stresszhelyzetekben adott reakciókra. Ezt a szimpatikus idegrendszeren, az adrenalin hormonhatásain és a centrális noradrenerg rendszeren keresztül teszik. Hatásukra megfigyelhető a fokozódó éberség (szaporább szívverés, emelkedő vérnyomás), az energiamobilizálás (megemelkedő vércukorszint), a csökkenő fájdalomérzet, a látás és a szaglás fokozódó érzékenysége. (összefoglalva: [37]).

2.4.1.4 Melatonin

A melatonin szerepe az agresszív viselkedés kialakulásában nem tisztázott, egyes kutatásokban az agresszió csökkentő hatását írták le [38], míg másik cikkekben az agresszív viselkedést fokozó hatásáról számoltak be. [39, 40] További kutatások alapján feltételezhető, hogy az androgénekkel és a glükokortikoidokkal kölcsönhatásban változtatja meg az állat viselkedését a tobozmirigy hormonja. [41, 42]

2.4.2 Idegrendszeri háttér

2.4.2.1 Agyi struktúrák

Az agresszió szabályozásában központi szerepet játszik az amigdala mediális része, a hipotalamusz és a középagy centrális szürkeállománya (PAG), továbbá ezt szabályozza a limbikus rendszer több másik területe is, amelyek első sorban gátló hatással vannak az előbbiekre. A kutatások középpontjában többnyire a hipotalamusz és az amigdala állnak [43].

Az amigdala léziója csökkentette az agressziót sertések esetén [44], míg aktiválása elősegítette annak megjelenését hörcsögöknél [45]. Emberek esetén leírták az amigdalotómiát, amit a régmúltban sikeresen alkalmaztak terápia-rezisztens agresszív betegeknél alkalmaztak. [46, 47]

A hipotalamusz megfelelő területének stimulációjával több fajban kísérleteztek az elmúlt évtizedekben (többek közt emberrel is) és sok esetben ki is tudtak váltani ezzel agresszív viselkedést. [összefoglalva: 48]

A középagy centrális szürkeállomány felsőbb szinten szabályozza a menekülést, az agresszív viselkedést és a fájdalomérzetet, valamint összehangolja a vegetatív reakciókat. [49] Az egyedet érő belső (pl. vérvesztés) és külső fenyegetésekre adott vegetatív és viselkedési mintázatok kiválthatóak a középagy centrális szürkeállomány különböző területeiből. [50]

2.4.2.2 Neurotranszmitterek

Szerotonin

Kimutatták, hogy az agyi szerotonin hatását gátló bármilyen tényező (pszichológiai, fizikai vagy kémiai) emberben és állatban is az agresszív viselkedést fokozza, ilyen hatással lehet például a félelem, a fájdalom, egyes mérgek vagy gyógyszerek. Ezzel ellentétesen hatnak, azok a szerek vagy beavatkozások, amik fokozzák a szerotonin hatását az agyban. [51, 52] Kutyák esetében azt találták, hogy a domináns agressziót mutató egyedeknek a kontrollcsoportnál alacsonyabb volt a szerotonin szintje. Továbbá azokban az ebekben, amelyeknél figyelmeztető jelzések nélkül jelentkezett a támadó viselkedés szintén alacsonyabb szerotonin-szintet mértek, azokhoz képest, amik ugyan agresszívek voltak, de használtak figyelmeztető viselkedési elemeket. [53]

Dopamin

Ez a neurotranszmitter a jutalmazási és motivációs rendszereket, valamint a motoros koordinációt szabályozza, de az agresszió kialakulásában is fontos szerepet játszik. [54, 55] Kimutatták, ember és patkány esetében is a dopaminszint emelkedését védekező, valamint agresszív viselkedést követően. [54] Találtak összefüggést a dopamin rendszer túlzott aktivitása és az impulzív agresszió fokozott megjelenése között is. [56]

A dopamin agresszív viselkedésre gyakorolt hatása nagyban függ a dózistól. Megfigyelték, hogy a dopamin agonisták kis mennyiségben fokozták, nagy dózisban pedig csökkentették az agressziót. A dopamin antagonistái gátolták az agresszív viselkedést. [57]

Noradrenalin

Az agresszív interakció hatására felszabaduló noradrenalin közvetetten részt vesz a szükséges energia mobilizálásában, a fájdalom érzetet csökkenti [58], a memóriát serkenti [59, 60] és stimulálja a szagérzékelést is [61]. Ugyanakkor a noradrenalin hatása sem egységes, míg egy enyhébb vagy közepes stimulus hatására fokozódik az agresszív viselkedés, addig egy erős hatásra az agresszió gátlása és félelmi reakció jöhet létre. [37]

Gamma-aminovajsav – GABA

A gamma-aminovajsav egy gátló neurotranszmitter, amely a neuronok egy harmadában jelen van és jelentős szerepet játszik az agresszív viselkedés szabályozásában. Az agresszióra változatos hatással lehet, kis mennyiségben fokozhatja azt, ugyanakkor agressziót csökkentő hatását is leírták. [54]

Nitrogén-monoxid

A nitrogén-monoxid (NO), mint neurotranszmitter nagy koncentrációban van jelen az érzelmszabályozó területeken az agyban [62]. Hím emlősök esetén figyelték meg, hogy alacsony NO-szint esetén fokozódott az agresszív viselkedés.

2.4.3 Agresszió genetikai háttere

Az agresszió megjelenésének genetikai hátterét is régóta vizsgálják. Mint más viselkedésproblémák esetén, itt sem vezethető vissza egyetlen gén hibájára vagy eltérésére az agresszió megjelenése. A viselkedésproblémák, így az agresszió is poligénes öröklődést mutatnak, ezek feltérképezésére több kísérlet is volt már. [14] Egerek esetén már korábban meghatároztak több agressziót befolyásoló gént, ilyenek többek közt a monoamin-oxidáz receptort, az androgén receptort, a szerotonin és az ösztrogén receptort kódoló gének. [63] Kutyáknál leírták a dopamin D4-es receptort kódoló gén egyes alléljeinek összefüggését az agresszió megjelenésével. [64] Emellett a szerotonin-transzporter gén is szerepet játszhat a kutyák agresszióproblémáinak kialakulásában. [65, 66]

Egyes fajtákban a tenyésztés során vált gyakoribbá az agresszió direkt vagy más tulajdonságokra való szelektálás során véletlenül. Így például leírták már golden retrievereknél az ember elleni és a fajtárs ellen irányuló agresszió örökölhetőségét [67], valamint angol cocker spánieleknél a domináns agresszió esetén is. [68] Malinois-k esetében a dopamin-transzporter gén egy alléljával hozták összefüggésbe a hirtelen epizodikusan jelentkező agressziót és az epilepszia jellegű rohamokat. [69]

Az érintett gének különböző alléljeinek teljes feltérképezésével lehetőség lenne a viselkedés előrejelzésre, amivel az agresszió megjelenésének kisebb vagy éppen nagyobb kockázatát lehetne meghatározni. De mivel a korai szocializációnak és a környezeti hatásoknak is nagy szerepe van, így a viselkedés megjelenését biztosan nem lehetne megmondani ezek birtokában sem. [14]

2.5.A szocializáció szerepe az agresszió kialakulásában

A szocializáció egy különleges tanulási folyamat, ami során az állatok megtanulják elfogadni a környezetük élő és élettelen elemeit. Azok a kutyák, amik még kölyökkorukban különböző emberekkel, állatokkal és tárgyakkal ismerkednek meg, magabiztosabbak és nyitottabbak lesznek felnőttkorukban, kisebb eséllyel jelentkeznek náluk félelmi vagy agresszióproblémák. Szocializáció szempontjából a legkritikusabb időszak kutyáknál 2,5-3 hetes korban kezdődik majd 12 hetes kortól csökkenni kezd a kölykök nyitottsága. Szintén fontos a szocializáció során

az anyaállat jelenléte, a szukától születéskor elválasztott kézzel nevelt kutyák fokozott agresszivitást, szorongást és szociális rendellenességeket mutathatnak, képtelenek lehetnek párosodni és saját almot felnevelni. [14]

A kritikus időszak előtti és utáni szocializáció is fontos. Az „early handling” technikával születésüktől kezdődően megfelelően stimulált kölykök jobb mozgáskoordinációval bírnak, nyitottabbak és jobb a problémamegoldó képességük. Az érzékeny periódus utáni időszakban az a fontos, hogy fent tartsuk a szociális ingereket, hogy ne történjen visszaesés. [14]

2.6. Agresszió diagnosztizálása

A különböző viselkedésproblémák, köztük az agresszió diagnosztizálására többféle viselkedést felmérő tesztet hoztak létre, amik segítségével számszerűsíthető és pontosan kategorizálható a probléma súlyossága. Ilyen a C-BARQ (Canine Behavioral Assessment and Research Questionnaire), egy standardizált viselkedésvértékelő eszköz, amit a Pennsylvaniai Egyetemen J. Serpell és munkatársai fejlesztettek ki. Elsődleges célja a különböző viselkedésproblémák (jelenleg 36 ilyenről ad információt a kérdőív) gyakoriságának és súlyosságának meghatározása. [70]

Gary Landsberg könyvében egy másik, kifejezetten agresszív viselkedés mérésére szolgáló rendszert említ. Ez is kérdőíven alapul, a számszerűsített válaszok alapján pedig három értéket lehet kiszámolni a megadott képletekkel, ezek a globális agresszivitási index, a szociális agresszivitási index és a kettő százalékos aránya. Minél magasabb pontszám az eredmény, a prognózis annál rosszabb. [14]

2.7. Kutyák agresszív viselkedése az állatorvosi rendelőben

Az állatorvosi rendelő tele van olyan stresszorokkal (zajokkal, szagokkal, fényekkel, stb), amelyek félelmet és szorongást válthatnak ki a kutyákból. Ezek hatására különböző védekező stratégiák szerint viselkedhet az állat, megpróbálhat kitérni vagy megszökni, elbújni, mutathat félelmi agressziót vagy „lefagyhat”. A fizikális vizsgálat, diagnózis felállítása és a kezelés szempontjából ezen viselkedések mindegyike kontraproduktív, torzítja az állat alapértékeit, elfedi a fájdalomreakcióit vagy éppen imitálja azokat [71]. Félelmi agresszió esetén a fentiekén túl a jelenlévők testi épsége is veszélyeztetetté válhat. Ezt a félelmet –, amit minden egyes stresszes ellátás tovább súlyosbíthat – sokkal könnyebb megelőzni, mint később kezelni. A „cooperative care” vagy „low-stress handling” technikákkal a stressz minimálisra csökkenthető, vagy akár teljesen meg is előzhető, így pontosabb képet kaphatunk mind a

fizikális vizsgálat, mind pedig a laboratóriumi (haematológia, vér biokémia) vizsgálatok által [71].

2.8. Közegészségügyi jelentőség

A kutyák agressziója világszerte emberek millióit érintő jelentős közegészségügyi probléma a WHO (World Health Organization) és a PAHO (Pan American Health Organization) szerint. A kutyaharapások áldozatai sokszor nem csak fizikai, de mentális traumát is szenvednek, és további egészségkárosodást vagy akár halált is okozhatnak a harapás útján terjedő fertőző betegségek. [72]

Angliában évente 8000 személyt vesznek fel a kórházakba kutyaharapás miatt [73], az Egyesült Államokban a CDC (Center For Disease Control) adatai alapján átlagosan évi 4,5 millió kutyaharapás történik, amiből 800 000 kerül orvosi ellátásra [74]. Európában 2016-ban 45 halálos kutyatámadás történt [75] és az ilyen esetek száma sajnos növekvő tendenciát mutat [76]. (Sajnos hazai, hiteles és friss adat nem áll a rendelkezésünkre.)

A harapott sérülések súlyossága többek között a seb helyeződésétől függ. Felnőttek esetén jellemzően a végtagokat érinti, míg gyermekeknél az esetek kb. 70%-ban a fejen illetve a nyakon található a sérülés [77]. Ez utóbbi esetek sokszor súlyosabbak is a terület anatómiai adottságai miatt (pl. súlyos vérveszteség vagy elvérzés az a. carotis communis sérülése miatt) [78]. Szintén súlyos következményekkel járhat a harapott sebbe kerülő kórokozók okozta fertőzés. A sérülést követő 12 órán belül jelentkező sebfertőzést jellemzően *Pasturella* fajok, okozzák, amik korai, erős gyulladásos reakciót idéznek elő, septicæmia esetén pedig 30%-os mortalitást indukálhatnak. A 24 órán túl fellépő fertőzések háttérében jellemzőbb a *Staphylococcus spp.* és az anaerob baktériumok, mint a *Prevotella spp.*, a *Porphyromonas spp.*, és a *Fusobacteria spp.* [78].

2.5.1 Vesztség

A kutyaénál jelentkező agresszióproblémák (harapásos esetek), viselkedésváltozás vagy más idegrendszeri tünetek esetén az elsődlegesen kizárandó ok a vesztség, ami egy világszerte előforduló, zoonotikus, gyógyíthatatlan betegség, melyre minden melegvérű állat fogékony. Magyarország hivatalosan 2011 óta mentesnek minősül, [79] ugyanakkor előfordulnak visszafertőzések, így legutóbb 2022. szeptemberében Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében jelent meg a betegség az ukrán határ közelében [80] és ezt követően 2023-ban és 2024-ben is voltak ott esetek. [79, 81]

A betegséget a *Rhabdoviridae* családba, azon belül a *Lyssavirus* genusba tartozó veszettségvírus (1. genotípus) idézi elő a leggyakrabban, de más genotípusok is okozhatnak veszettségre jellemző tüneteket. [82]

Különböző járványtani formákban jelenhet meg a veszettség, az urbánus formát jellemzően az összeverődött kóborkutyák, illetve macskák, a szilvaticus forma esetén a vadonélő állatok, Európában jellemzően a vörös róka, a nyestkutya [82] és az aransakál tartják fent a fertőzést, ugyanakkor a városokba betévedő aransakálok és rókák közvetítésével kialakulhat átfedés az urbánus ciklussal. [79]

A vírus nagy mennyiségben ürül a fertőzött állat nyálával, már a betegség tüneteinek jelentkezése előtt 3-7 nappal, de szintén nagy tömegben jelen van a beteg állat agy- és gerincvelőjében, továbbá kisebb mértékben tejben és vizeletben is megjelenhet. Első sorban harapás útján terjed a betegség, de a vírust ürítő állat nyálával bármilyen bőrsérülésen keresztül vagy nyálkahártyára jutva fertőzhet. [82] A szövetek közé jutott vírus lappangási ideje tághatárok között változhat, általában 2-8 hét. Ez idő nagy részében a fertőzés helyén szaporodik a vírus, amely hetekig, hónapokig is eltarthat, kivéve, ha idegsejtekkel gazdagon átszőtt testrészen jutott be nagy mennyiségű kórokozó az érintett állatba. [79] Ezt követően a vírus jellemzően a neuromuscularis junctioban, a nikotinos acetil-kolin (nAChR) receptorokon keresztül jut be a mozgató idegbe, majd a retrográd axonális transzport útján eljut a központi idegrendszerbe, ahol tömegesen elszaporodik és ennek következtében heveny savós, sejtgyulladás alakul ki, ami rövidesen az állat elhullását okozza. Miután a vírus eljutott az agy- és gerincvelőbe centrifugális terjedés útján (továbbra is az idegsejtek mentén) tovább halad a nyálmirigyekbe, a szaruhártyába, továbbá egyéb szervekbe és a bőrbe is, amennyiben az állat elég ideig életben marad, ettől kezdve a fertőzött állat vírusürítővé válik. [79, 82]

A tünetek a központi idegrendszerben való vírusreplikációt követően, az idegsejtek károsodása, a szinapszisok funkciózavara, illetve a myelinopathia miatt jelentkeznek néhány napon belül. A viselkedés változás a limbikus rendszer érintettségének tudható be, míg a gerincvelői dúcok gyulladása miatt perifériás viszketegség és paraesthesia alakulhat ki. [79] Kutya esetében általában a klasszikus, dühöngő veszettség jelentkezik, ugyanakkor lakásban tartott, jól szocializált egyedekben gyakori a csendes forma. [82]

A bevezető szakaszban (stadium prodromorum) bizonytalan tünetek jelentkeznek, megváltozik a kutya viselkedése: félénkké válik, ingadozó lesz az étvágya, megváltozik a hangja, rekedté válik, valamint nyálzás is jelentkezhet. Ezt követően átlép az ingerlékenység szakaszába

(stadium excitationis), ilyenkor a kutyákra jellemző lehet a kóborlás, eközben más élőlények megtámadása, harapása. A láncon vagy ketrecbe zárt ebek kimerülésig igyekeznek kiszabadulni. Továbbá fokozódik a nemi ingerlékenységük, emészthetetlen tárgyakat fogyasztanak el. Az agyidegek bénulása miatt aztán nyelési zavar, strabismus, nyálzás és az állkapocs petyhüdt bénulása jelentkezik. A végső stádium a bénulási szakasz (stadium paralyseos), ekkor az állkapcsot követően a végtagok, a törzs, legvégül pedig a légzőizmok bénulása figyelhető meg. Az állat a tünetek megjelenését követő 3-7 nap alatt elhullik. [79, 82]

A paralitikus vagy csendes veszettség esetén a kimarad az ingerlékenységi szakasz, így a határozatlan bevezető tünetek, tudatzavart követően, bénulás és elhullás következik. [82]

3. Módszer

Munkám során készítettem egy online kitölthető kérdőívet a Google Forms segítségével, melyet elsősorban a közösségi média útján igyekeztem eljuttatni a lehető legtöbb kutyatulajdonoshoz országszerte. Ezen kívül egy állatorvosi rendelő várójában tettem ki QR-kódos hirdetményt, ami a kérdőívhez vezetett, továbbá próbáltam több kutyaiskolán keresztül is elérni a gazdákat. A kérdőív kitöltése anonim volt, de többkutyás rendszereknél lehetőséget adott az összetartozó kérdőívek kapcsolására.

A kérdéssor nem csupán azoknak a tulajdonosoknak szólt, akik kedvence agresszióproblémával küzd, azon személyek válaszait is gyűjtöttem, akiknek a kutyája nem mutatott még agresszív viselkedést. A kérdőívben egyszerű és többszörös választásos kérdések voltak első sorban, de egyes kérdéseknél a kitöltőnek lehetősége volt saját szöveges választ megadni. A kitöltés kb. 25 percet vett igénybe és lehetőség volt ismételt kitöltésre is, abban az esetben, ha egy tulajdonos több kutyájára vonatkozóan is meg akarta adni a válaszait.

Az agresszióra vonatkozó kérdések előtt az alábbiak szerint határoztam meg, hogy mit értek agresszív viselkedés alatt:

*„Agresszív viselkedés alatt értendő, ha a kutya bármilyen szituációban **borzol, morog, vicsorog vagy harap.**”*

*„Ideértendőek, azok az esetek is, amelyekben **már megoldották** a problémát pl. kölyök korában mutatott élelem védelmi agressziót, vagy előfordult már nála félelmi agresszió rendelőben, stb...”*

A kérdőívet 2024.április 22-én tettem először közzé és ezen év szeptember 30-án zártam le. Ez idő alatt 401 válasz érkezett, melyeket Microsoft Office Excel 2019, illetve a JASP adatelemző program segítségével elemeztem.

4. Eredmények

4.1. Általános adatok

A kitöltők 85,8% nő, 13,0% férfi és további 1,2% nem kívánt erre a kérdésre választ adni. A legfiatalabb válaszadó 18 éves volt, a legidősebb pedig 79 éves, a kitöltők között az átlagéletkor 42, 5 év, míg a medián 43 év volt, a szórás pedig 12,4. A legmagasabb iskolai végzettség tekintetében erős túlsúllyal szerepeltek a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, akik 67,1%-ot tettek ki, 25,2%-nak középfokú-, 1%-nak alacsonyfokú végzettsége volt, továbbá 5,5% jelölte, hogy jelenleg felsőfokú oktatásban vesz részt és 1,2% jelölte, hogy középfokú oktatásban tanul.

Ezt követően a kutyára vonatkozó általános információkra kérdeztem rá. A legfiatalabb kutya, amellyel kapcsolatban kitöltötték a kérdőívet 3-5 hetes volt, míg a legidősebb 17 éves, a kutyák átlagéletkora 5,8 év volt, a medián pedig 5 év. A kutyák 70,6%-a ivartalanított, a mintában az ivartalanított szukák voltak a legtöbben (40,4%) az ivartalanított kanok pedig 30,2%-ot tettek ki. Az ivaros kanok további 19%-ot jelentettek, míg a szukák mindössze 10,4%-ot. Az ivartalanított ebek 39,0%-a 6-12 hónapos kora között került ivartalanításra, 23,4%-a 12-24 hónapos kora között, 21,0% idősebb korában, 4,5%-a már fél éves kora előtt és a válaszadók 5,2%-a jelölte, azt, hogy nem tudja, mikor ivartalanították a kutyáját. A kutyafajták tekintetében elég nagy volt a változatosság, a válaszadók 26,7%-a jelölte, hogy kedvence keverék, ezentúl a 10 leggyakoribb fajta, csökkenő sorrendben a labrador retriever, a golden retriever, a német juhászkutya, az amerikai staffordshire terrier, a border collie, a mudi, a malinois, az angol cocker spániel, a bichon havanese és a francia bulldog voltak.

Meglepetésemre a többség azt jelölte, hogy falun él kedvencével, ami a kitöltők 22,7%-át jelenti, a fővárosban a válaszadók 20,7%-a, kisvárosban 19,7%-a, kertvárosban 17,0%-a, nagyvárosban 12,2%-a, vidéken pedig mindössze 7,7%-a él.

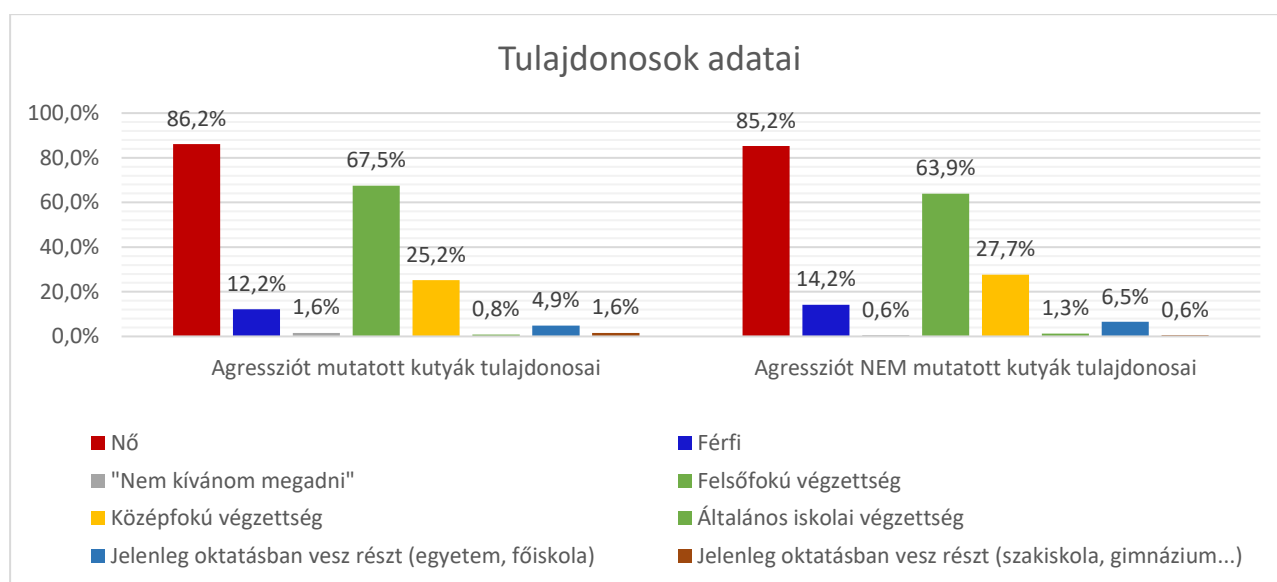
Ennek ellenére a többség azt jelölte, hogy kutyája lakásban tartott (41,9%), további 33,2% jelölte, hogy kutyája főleg a lakásban él, de kijár a kertbe és csak 15,7% állította, hogy az eb első sorban kertben tartott, de van lehetősége bejárni a lakásba és a fennmaradó 9,2% tartja kizárólag kertben a kutyáját. A kitöltők 42,4%-a -nál 2 személy él a kutyával, 21,7% jelölte, hogy 3 fő, 14,9%, hogy 4 fő, 6% jelölte, hogy 5 fő él a kutyával egy háztartásban, a válaszadók 13,2%-a pedig egyedül él kedvencével. A beérkezett válaszok mindössze 17,5%-ában jelölték, hogy 9 évesnél fiatalabb gyermek él együtt a kutyával.

A kitöltők 50,4%-a egynél több kutyát tart, a gazdák 28,7%-a kettő, 9,7%-a három, 3,5%-a pedig összesen 4 ebet tart, de volt olyan válaszadó is, aki azt felelte 12 kutyával él együtt.

A kutya előélete 21,2%-ban nem ismert. Meglepő módon a kutyák többségét, 43,7%-át tenyésztőtől vásárolták, 40,4% örökbefogadott (menhelyről, gyepmesteri telepről stb.), a fennmaradó 15,9%-ban voltak saját szaporulatból megtartott egyedek, ismerőstől örökbefogadottak és ismertén szaporítótelepről származóak is.

4.2. Az agressziót mutatott és az agressziót nem mutatott kutyák alapadatainak összehasonlítása

Az összes kitöltés közül 246 esetben, azaz 61,3%-ban jelölték, hogy a kutya élete során valamilyen formában mutatott már agressziót. Két csoportra osztottam a beérkezett válaszokat, az agressziót mutatott és az agressziót nem mutatott kutyák csoportjára, ezeknek az alapadatait összehasonlítottam. A tulajdonosok adataiban nem találtam jelentős eltéréseket, mindössze pár százalékos különbség volt a nemek és a legmagasabb iskolai végzettség megoszlásában, és kevesebb mint 1,0 volt az átlagéletkorbeli eltérés. (Részletesen lásd 1. ábra.)

1. ábra: Tulajdonosok adatainak összehasonlítása

A kutyák alapadataiban sem mutatkozott látványos eltérés. Az átlagéletkor azok között az ebek között, amelyek – a tulajdonos bevallása szerint – nem mutattak agresszív viselkedést 5,2 év volt, míg az agresszióproblémás kutyák között 6,1 év volt. Az agressziót mutatott és az agressziót nem mutatott kutyák között hasonló gyakorisággal fordultak elő a különböző nemű kutyák, de az ivaros kanok – várakozásaimmal ellentétben – nagyobb százalékban voltak jelen az agressziót nem mutatott ebek között (17,5% kan az agressziós csoportban és 21,3% azok között, amelyek nem mutattak agressziót). Ugyanakkor nagyobb arányban voltak jelen az ivartalanított kanok az agressziót mutatott kutyák között, ebben a csoportban 34,6%-ban

fordultak elő, míg a másik, agressziót nem mutatott csoportban csak 23,2%-ban voltak jelen. Az ivartalanítás idejében nem mutatkozott említésre méltó eltérés a két csoportban. A kutyák fajták közötti megoszlása is hasonló volt, mindkét esetben (lásd 1. táblázat). Azokból a keverék kutyákból volt a legtöbb, amiknél nem tudta a tulajdonos, hogy milyen fajtájúak lehettek a szülők. Azokat a keverékeket, amiknél ismertek voltak a szülők az egyes fajtákhoz soroltam be.

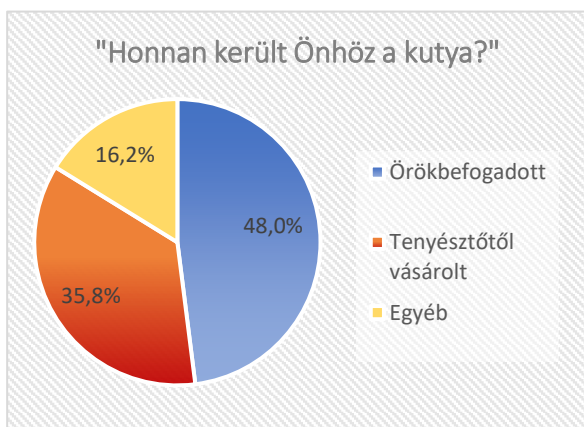
	AGRESSZIÓT MUTATOTT KUTYÁK	AGRESSZIÓT NEM MUTATOTT KUTYÁK
1.	labrador retriever	labrador retriever
2.	amerikai staffordshire terrier	golden retriever
3.	német juhászkutya	német juhászkutya
4.	mudi	amerikai staffordshire terrier
5.	tacskó	border collie
6.	malinois	rövidszőrű magyar vizsla
7.	golden retriever	francia bulldog
8.	border collie,	malinois
9.	bullterrier	az angol cocker spániel
10.	rövidszőrű magyar vizsla	tacskó
11.	rottweiler	agarak (összevonva a magyar, az angol és az afgán agarakat)
12.	angol cocker spániel	bullterrier

1. táblázat: az egyes csoportokban előforduló 12 leggyakoribb kutyafajta, előfordulási gyakoriság szerint sorrendben

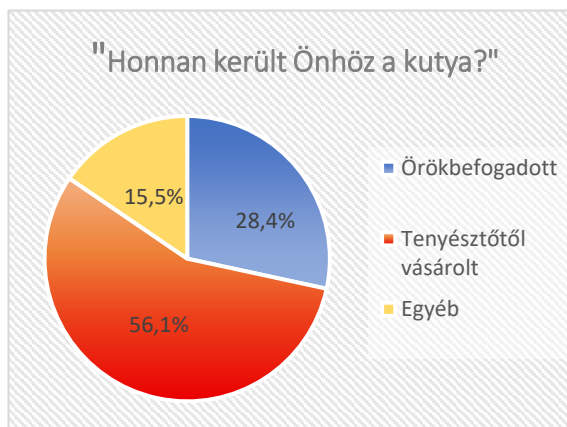
Az agressziót mutatott kutyák többsége (25,2%) a fővárosban él, míg az agressziót nem mutatott ebeknél csak 13,5%-ról mondható el ugyanez, és így, ebben a csoportban csupán a negyedik leggyakrabban adott válasz. Az agressziót nem mutatott kutyák esetén a legtöbben falun élnek kedvencükkel. A tartási körülményeket tekintve a két csoport igen hasonló válaszokat adott, az agresszióproblémás csoportban a legtöbben (38,6%) lakásban tartják kedvencüket és az minden szobába bejárhat – mivel a többség a fővárosban él, ez nem meglepő. Azoknak a kutyáknak a többsége (32,9%), amelyek nem mutattak agressziót szintén lakásban tartott, de a kertbe kijár. Mindkét csoportban kevés olyan kutyáról számoltak be, amelyet csak kertben tartanak, az agressziós csoportban ez 7,7%-ot, míg azoknál, amik nem mutattak agressziót 11,6%-ot jelent.

Mind az agressziót mutatott, mind az ettől a viselkedéstől mentes kutyák többsége két emberrel él együtt, és mindkét csoportban viszonylag kevés tulajdonos jelölte, hogy kettesben él a

kutyájával, ez utóbbi az agresszióproblémásoknál 14,6%, míg az agressziót nem mutatott csoportban – valamivel kevesebb – 11,6% volt. Azok a tulajdonosok, akiknek a kutyája mutatott már agressziót nagyobb százalékban tartanak csak egy ebet (52,0%), míg azoknak, akiknek a kutyája nem mutatott agresszív viselkedést csak 46%-a tart egy kutyát. Ez utóbbi csoportban, az esetek döntő többségében összesen kettő ebről számoltak be. A kutyák származását illetően látványosabb eltérés mutatkozott, az agressziót mutatott kutyák többsége (48,0%) örökbefogadott (menhelyről vagy gyepmesteri telepről) volt, 35,8%-át vásárolták tenyésztőtől és a fennmaradó 16,2% származott saját szaporultból, ismerőstől, vagy szaporító telepről (2. ábra). Azok a kutyák, amik nem mutattak agressziót többségükben tenyésztőtől származtak (56,1%), csak 28,4%-át fogadták örökbe és 15,5% került egyéb úton a tulajdonoshoz (3. ábra).

2. ábra: Az agressziót mutatott kutyák előélete

3. ábra: Az agressziót nem mutatott kutyák előélete

A kutyák általános egészségi állapotát is összehasonlítottam. Azoknál a kutyáknál, amelyek mutattak már agresszív viselkedést a tulajdonosok 43,1%-a jelölte, hogy kedvencének van valamilyen ismert betegsége. Míg, azoknál az egyedeknél, amelyek nem mutattak agressziót csak a kitöltők 36,1%-a jelezte, hogy kutyája valamilyen betegséggel küzd. A betegségeket illetően egyébként nem volt jelentős különbség, mindkét csoportban a három leggyakrabban adott válasz ennél a kérdésnél (csökkenő sorrendben) az allergia/bőrbetegség (ezt a két választ egyként kezeltem, mert a viselkedésre gyakorolt hatásuk igen hasonló), a mozgásszervi betegség és a daganatos betegség volt.

A viselkedésproblémákat illetően látványosabb különbségek mutatkoztak, mind a viselkedésprobléma típusával, mind annak az előfordulásával kapcsolatban. Az agressziót mutatott kutyák között mindössze 22% volt, akinek nincs ismert viselkedésproblémája, míg azoknál az ebeknél, amik nem viselkednek agresszíven ugyanez 54%-ról volt elmondható. Az agresszióproblémás csoportban az öt leggyakrabban jelölt viselkedésprobléma (csökkenő

sorrendben) a fajtárs ellen irányuló agresszió, a félelem miatti agresszió, a félelem az éles hangoktól, a vadászviselkedés és a túlzott kötődés volt. Az agressziót nem mutatott kutyák esetén leggyakrabban a szorongást, a viharfóbiát, a szeparációs szorongást, a túlzott kötődést és a vadászviselkedést jelölték. Érdekes és kissé zavarba ejtő, hogy ezutóbbi csoportban is volt pár olyan kitöltő, aki valamilyen típusú agressziót jelölt ennél a kérdésnél, holott később azt felelte, hogy kutyája „soha nem mutatott” agressziót.

4.3.Kutyafajták és az agresszió előfordulása

Kiemeltem kilenc fajtát, illetve fajtacsoportot (ezek esetén nem az FCI 10 fajtacsoportját használtam, mert abban igen különböző karakterű fajták vannak egy-egy csoportban) a beérkezett válaszok közül, az alapján, hogy milyen gyakorisággal fordult elő az agressziót mutatott kutyák között a felmérésünkben vagy más statisztikákban. A csoportokba azokat a kutyákat is besoroltam, amelyek fajtajellegűek, nem fajtatiszták. Ezeket csoportokat külön vizsgáltam az agresszió megjelenése szempontjából, továbbá, hogy mire vagy kire irányul az agresszív viselkedés.

Mivel a minta, amellyel dolgoztam nem reprezentatív, így a kapott eredményeket is ennek fényében kezeltem és értelmeztem.

A golden és labrador retrievereket összevonva kezeltem, összesen 50 kutya adatait dolgoztam fel. Ebben a csoportban a tulajdonosok 54%-a számolt be arról, hogy valamilyen formában mutatott már agresszív viselkedést a kutyája, 20% jelölte azt, hogy ez csak régebben fordult elő. Leggyakrabban ebben a csoportban idegen, azonos nemű kutyákra (18,4%), nagy testű kutyákra (14,5%) és idegen, ellentétes nemű (10,5%) kutyákra irányul az agresszív viselkedés, továbbá szintén gyakran jelölték, hogy szituációhoz kötötten jelentkezik az agresszió.

Német juhászkutyákról összesen 26 válasz érkezett, közülük. 69,2%-a mutatott már agressziót élete során és mindössze 3,8%-ban jelölték azt, hogy csak régebben fordult ez elő. Az agresszió ezeknél a kutyáknál leggyakrabban idegen, azonos nemű kutyákra irányul (20,6%) ezenkívül a kis termetű állatokra (pl. macska, nyúl) és az idegen, ellentétes nemű kutyákra irányuló agressziót jelölték még gyakran. A válaszok 17,6%-ában a viselkedés szituációhoz kötött.

A rottweilerekről összesen 6 válasz érkezett. Ebben a csoportban a kutyák 100%-a valamilyen formában mutatott már agressziót, és senki sem jelölte, hogy a probléma csak régebben állt fenn. A válaszadók fele állította, hogy az agresszív viselkedés megjelenése szituációhoz kötött. A beérkezett válaszok alapján a leggyakrabban az agresszió idegen férfiak ellen irányul, ezt követi az idegen, azonos nemű kutyára és a kistermetű állatokra irányuló agresszió.

Az amerikai staffordshire terrierekre vonatkozóan 27-en töltötték ki a kérdőívet, ebből 70,3% jelölte, hogy kutyája mutatott már agressziót, és 14,8% felelte, hogy ez a probléma csak régebben állt fenn. A legtöbbször (21,7%-ban) idegen, azonos nemű kutyákra irányul az agresszív viselkedés, a második leggyakoribb válasz az idegen, ellentétes nemű kutyák voltak és harmadikként az idegen férfiakat jelölték. A válaszadók 42,1%-a állította, hogy szituációhoz kötötten jelentkezik az agresszió.

A tascó csoportban összevontam a három méret és szőr típust, így összesen 18 válaszból dolgoztam. A kitöltők 72,2%-a állította, hogy kedvence viselkedett már agresszíven, csak 16,7% állította, hogy a probléma csak régebben volt jellemző. Az agresszió ebben a csoportban leggyakrabban idegen férfiakra, nagytestű kutyákra és idegen gyermekekre irányul. Ezt a három választ ugyanannyian jelölték, mindegyiket a válaszadók 16,7%-a választotta. A kitöltők közül mindössze 1 állította, hogy az agresszív viselkedés szituációhoz kötött.

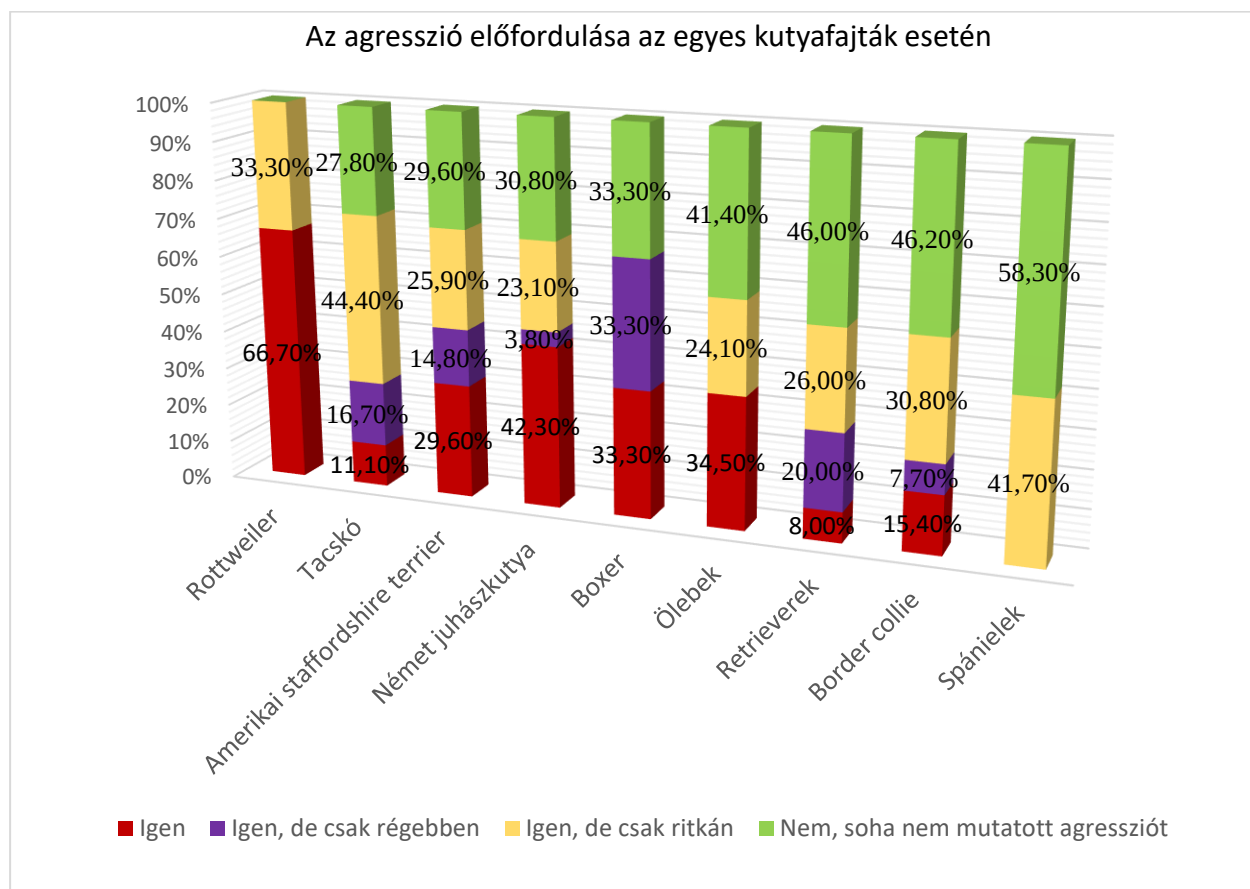
A border collie-k között (összesen 13 válasz alapján) 53,8% mutatott már valamilyen formában agresszív viselkedést, 7,7%-nál csak régebben fordult ez elő. A válaszadók több, mint fele jelölte, hogy szituációhoz kötötten jelentkezik az agresszió. Legtöbbször idegen, azonos vagy ellentétes nemű kutyára irányul az agresszív viselkedés.

A spánieleknél (12 válasz alapján) meglepően alacsony százalékban számoltak be agresszív viselkedésről, mindössze 41,7%-ban és mindannyian azt jelölték, hogy csak ritkán jelentkezik az agresszió. Ebben a csoportban az egy háztartásban élő másik ebre irányuló agressziót jelölték többször, ezen kívül idegen, azonos nemű kutyára és a férfi családtag ellen irányuló agresszív viselkedést jelölték még. Egy kitöltő jelezte, hogy szituációhoz kötött az agresszió.

Boxerekre vonatkozóan összesen 6 kitöltés érkezett, ezek 66,7%-ában jelezték, hogy a kutya mutatott már agressziót, de ennek felében a viselkedés csak régebben volt jellemző az ebre. Ebben a csoportban idegen, azonos vagy ellentétes nemű kutyákra irányul leggyakrabban az agresszió, ugyanakkor az egyik válaszadó az idegen gyermeket, nőt és férfit is jelölte, mint az agresszív viselkedés tárgyát az idegen kutyákon kívül. Azt, hogy a viselkedés szituációhoz kötött csak egy esetben jelezték.

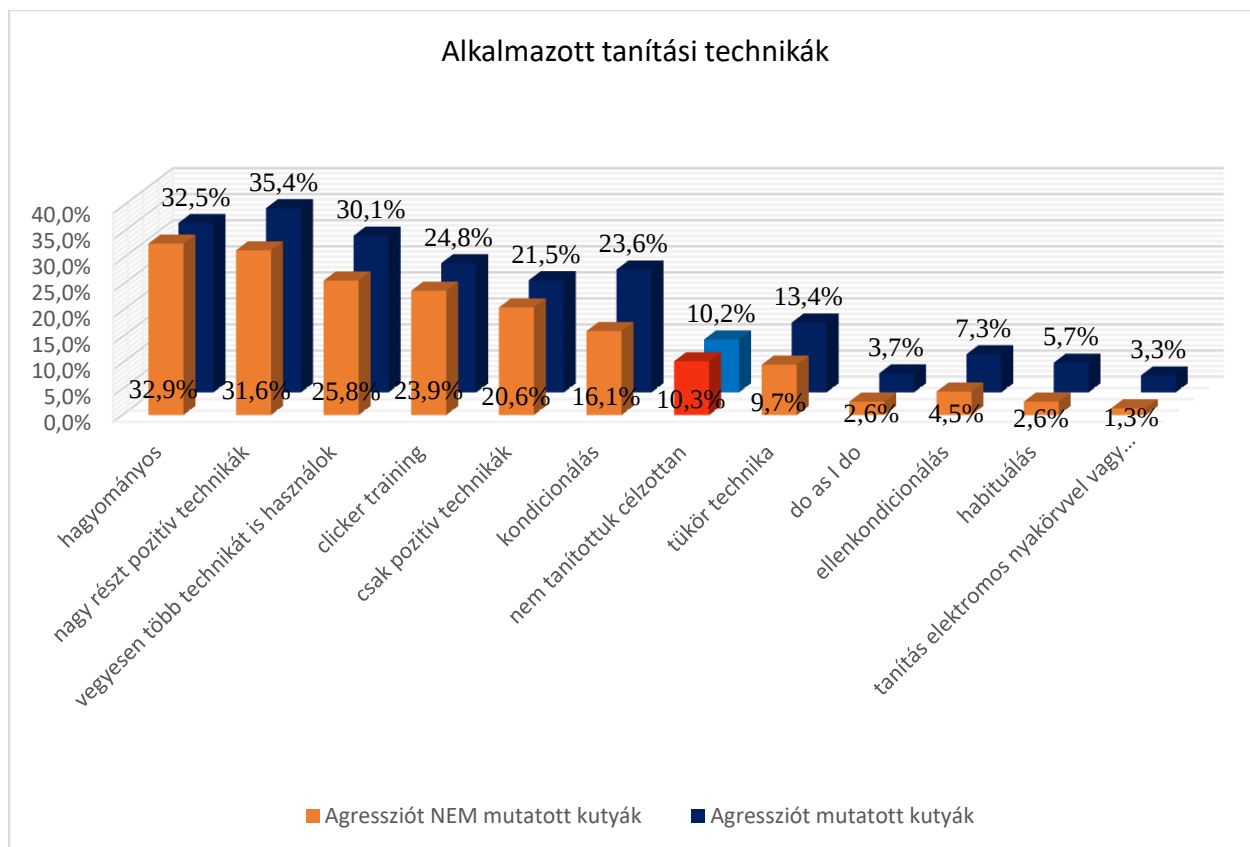
Az utolsó csoportba több kistermetű (10kg alatti) fajta egyedeit válogattam össze, legnagyobb arányban bichon havanese, pomerániai törpespicc, yorkshire terrier, máltai selyemkutya és törpe schnauzer volt a mintában. Összesen 29 választ dolgoztam fel. A kutyák 58,6%-a mutatott már agresszív viselkedést, és senki nem jelezte, hogy a probléma csak korábban fordult elő. Legtöbbször (14,3%-ban) idegen férfiakra, nagytestű kutyákra (szintén 14,3%-ban) és idegen

gyermekekre (11,9%) irányul az agresszió. A beérkezett válaszok 11,9%-ban jelölték, hogy szituációhoz kötötten jelentkezik a problémás viselkedés.

4. ábra: Egyesített táblázat az agresszió előfordulásáról a különböző fajták között

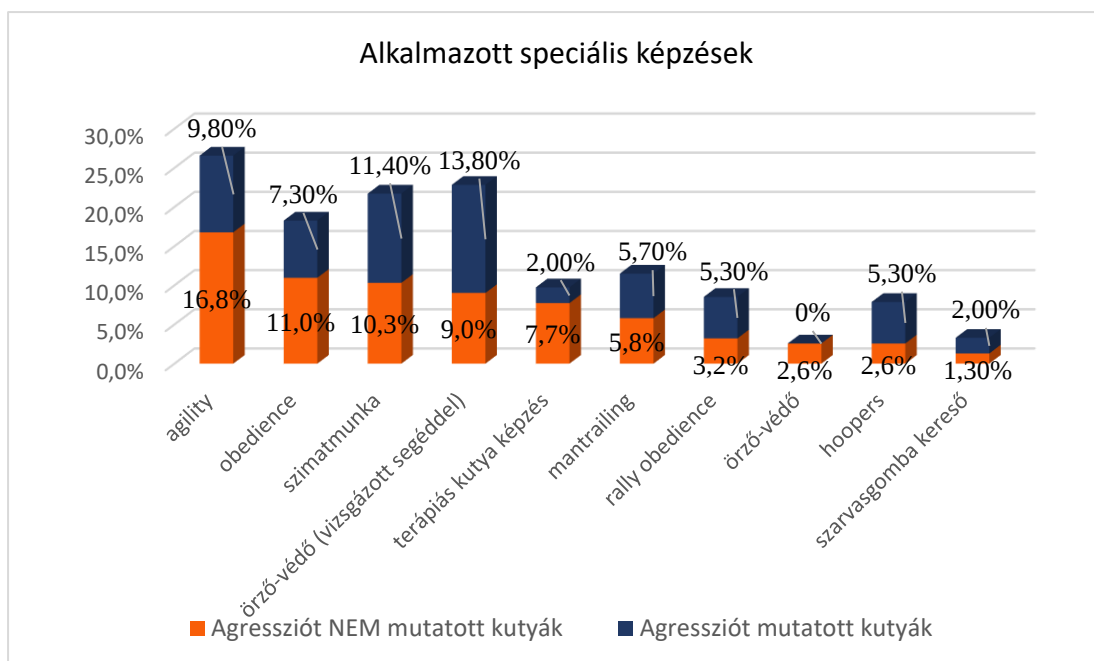
Ebben az esetben is vizsgáltam külön-külön mind az agressziót mutatott kutyákat, mind azokat, amik nem viselkedtek még agresszíven. Az agressziót mutatott kutyák gazdái többségben (35,4%-ban) „nagy részt pozitív” technikákat alkalmaznak 32,5% hagyományos technikát, 24,8% clicker tréninget és 21,5% csak pozitívtechnikákat használ. 30,1% vegyesen több technikát is használ, 10,2% pedig nem tanította célzottan a kutyáját. Ehhez képest, az agressziót nem mutatott csoportban 32,9%-ban hagyományos technikákkal képzik kedvencüket, 31,6%-ban alkalmaznak nagy részt pozitív technikákat, 23,9% clicker tréninget és 20,6% csak pozitív technikákat használ. A vegyesen több technikát itt kevesebben (25,8%) használnak, míg azok, akik nem tanították célzottan kutyájukat szinte ugyanolyan arányban fordulnak elő (10,3%-ban). (Részletesen az 5. ábra mutatja be az idevonatkozó adatokat.)

5. ábra: Az alkalmazott tanítási technikák az agressziót nem mutatott és az agresszióproblémás csoportban

Mindkét csoportban a válaszadók több mint fele jelölte, hogy nem járnak semmilyen speciális képzésre a kutyával, ez az agressziós csoportban a kitöltők 58,5%-át, a másik csoportban 57,4%-ot jelent. Az őrző-védő, a szimatmunka, az agility és az obedience mindkét csoportban az 5 leggyakrabban választott tréning között volt. Az agresszív viselkedést mutatott kutyák tulajdonosainak 2%-a jelölte, hogy terápiás kutya képzésen vesz részt kedvencével, amit érdekesnek találtam. A leggyakrabban választott speciális képzések összehasonlítását az 6. ábra mutatja be.

A jutalmazási módszerek között nem volt jelentősebb különbség az agressziót mutatott és a nem agresszióproblémás kutyák között. Azon kutyák esetében, amik mutattak már agresszív viselkedést legtöbb tulajdonos (92,7%) a szóbeli dicséretet jelölte, 86,6% jutalomfalattal és 78,0% simogatással jutalmaz. Az agressziót nem mutatott csoportban legtöbbször (89,7%-ban) jutalomfalatot használnak és csak ezt követi a szóbeli dicséret (85,8%), illetve a simogatás (78,1%). A két legkevesebbet használt módszer a feladattal és a sétával való jutalmazás, ezeket a válaszadók kb 7%-a jelölte mind a két csoportban.

6. ábra.: Alkalmazott speciális képzések, illetve tréningek az agressziót nem mutatott és az agresszióproblémás csoportban

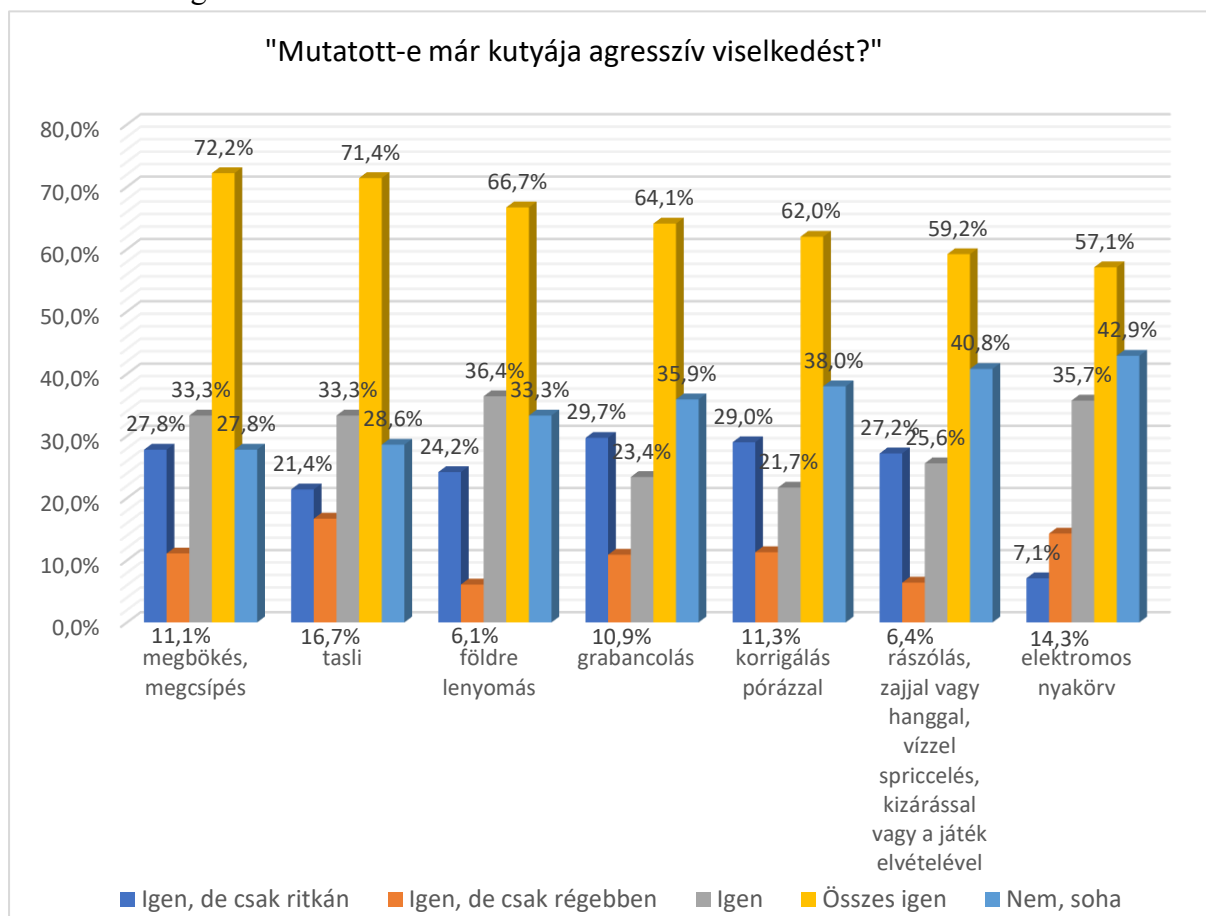
Azok többféle büntetési módszert jelöltek, akiknek a kutyája viselkedett már agresszíven, mint azok, akiké nem. Egyértelműen a „rászólás” lett a leggyakrabban használt módszer, mindkét csoportban, melyet a gazdák 95,5% használja. A második a pórázal korrigálás lett, amit kb. 55%-ban jelöltek mindkét csoportban, harmadik a megbökés, amit az agressziós csoportban a tulajdonosok 27,2%-a jelölt, míg a másik csoportban a válaszadók 21,9%-a használja. Gyakran használt büntetés még a nyak bőrének megmarkolása, illetve megrázása és a megcsapás vagy tasli is, ezek mindkét csoportban az öt leggyakoribb büntetési módszer között voltak, bár az agressziót nem mutatott kutyák tulajdonosai kisebb arányban jelölték ezeket, mint az agressziós csoport tagjai. Érdekes módon azok a kitöltők, akiknek a kutyája még nem viselkedett agresszíven a 7. leggyakoribb válaszként jelölték a földre lenyomást, míg az agressziósok között csak a 9. lett (okozhatja ezt az is, hogy egy agresszív kutya földrenyomása komoly veszélyt is jelenthet). Szintén váratlan eredmény volt a számomra, hogy az agressziót nem mutatott kutyáknál a tulajdonosok 3,9%-a alkalmaz elektromos nyakörvet büntetésként, ami – ugyan minimálisan, de – magasabb, mint az agresszív viselkedésről beszámoló kutyagazdák esetén, ahol 3,3% jelölte ezt az eszközt. Az „alpha roll” technika alkalmazása – ugyan mindkét csoportban kevesen jelezték, hogy használnák – szintén valamivel nagyobb százalékban (1,3%) jelent meg azok válaszaiban, akiknek a kutyája nem mutatott még agresszív viselkedést, az agressziós csoporthoz képest (0,8%).

Az alkalmazott büntetések szerint alakítottam ki csoportokat és ezekben vizsgáltam, hogy milyen arányban fordult elő agresszív viselkedés a kutyáknál. (Részleteiben lásd a 7. ábra.) Az első csoportba, azok a válaszok kerültek, amelyeknél a tulajdonos rászólással, zajjal vagy hanggal, vízzel spricceléssel, kizárással vagy a játék (vagy más a kutya számára kíváncsi dolog) elvételével szokott büntetni. Ebben a csoportban összesen a kitöltők 59,2%-a jelezte, hogy valamilyen formában volt már agresszív a kedvence.

A következő csoportba a legerősebb büntetesként nyak bőrének megmarkolását/megrázását használók kerültek. Ebben a csoportban összesen a kutyák 64,1%-a volt már agresszív.

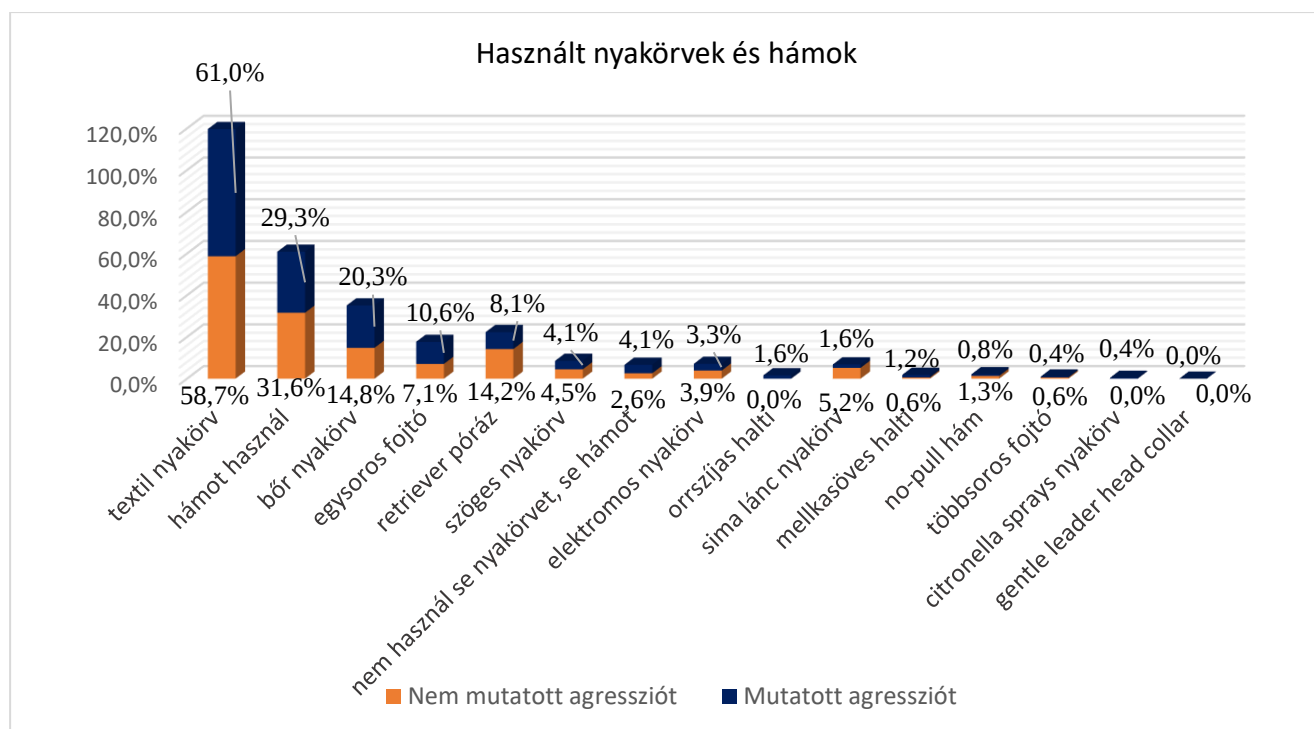
Azok, akik azt jelölték, hogy büntetesként lenyomják a kutyát a földre összesen 66,7% jelölték, hogy kutyájuk mutatott már agressziót. Az elektromos nyakörvet használók 57,1%-a jelezte, hogy kutyája volt már agresszív életében.

Azok a kutyagazdák, akik (más, enyhébb technikák mellett) megbökössel vagy csípéssel büntetik a kutyájukat 72,2%-ban számoltak be arról, hogy kedvencük volt már agresszív. A büntetesként taslit használó válaszadók 71,4%-a jelezte, hogy kedvence mutatott már agresszív viselkedést. A pórázsal korrigálás esetén a válaszadók 62,0%-a jelezte, hogy kutyája mutatott már agressziót.

7. ábra: büntetések és az agresszió előfordulása

Mindkét csoportban a kitöltők közel 60%-a textil nyakörvet, kb. 30%-a hámot használ, a bőrnyakörv volt a harmadik leggyakrabban jelölt eszköz. Összességében érdekes módon az agresszív viselkedést nem mutatott kutyák gazdái nagyobb százalékban (27,1%) használnak valamilyen fojtónyakörvet, mint azok, akiknek a kutyája volt már agresszív (20,7%). A különböző húzástgátló hámokat az agressziót mutatott kutyák tulajdonosai gyakrabban használják. Az elektromosnyakörvet illetően a korábbiakban leírtaknak megfelelő eredmény született itt is. A szöges nyakörvet az agressziót nem mutatott kutyáknál pár tizedszázalékkal gyakrabban használják. A kapott eredményeket a 8. ábra mutatja be részletesen. (Ezen eredményeket a minta kis száma és nem reprezentatív volta miatt óvatosan érdemes kezelni.)

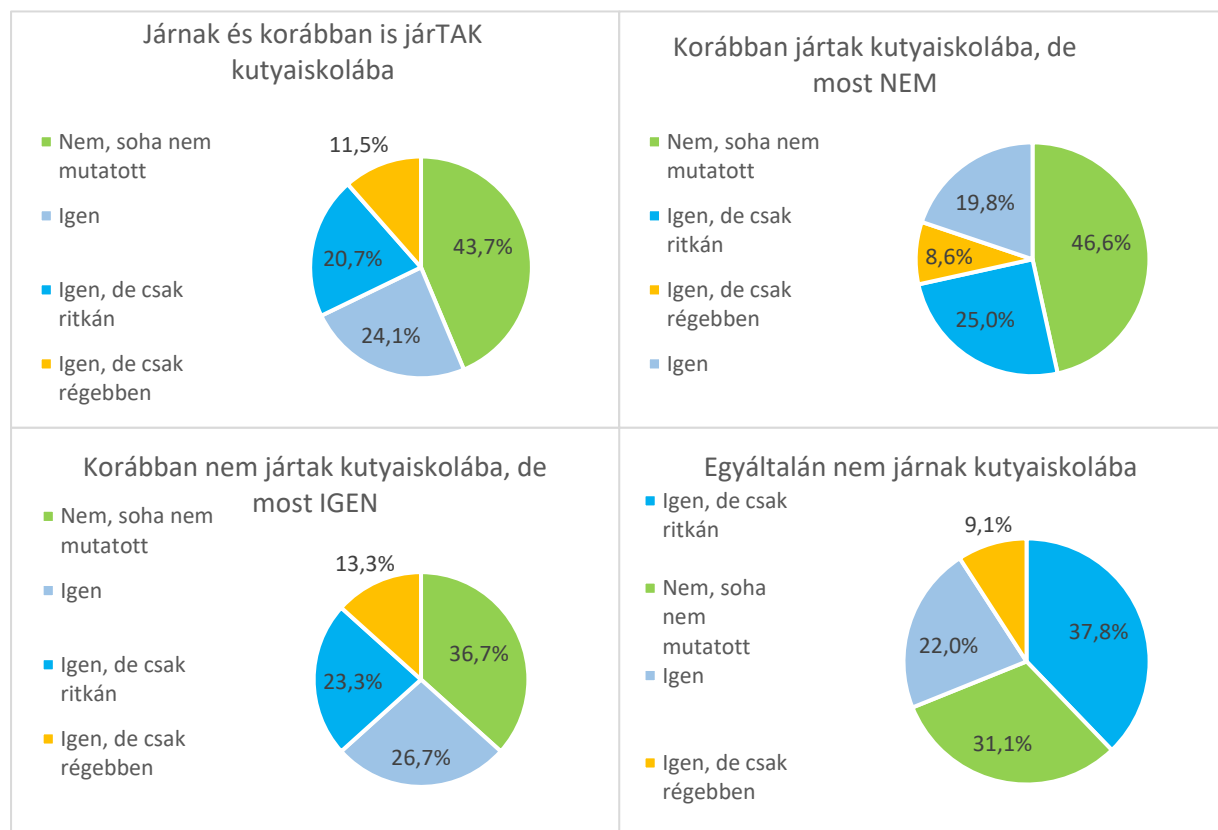
8. ábra: Használt nyakörv és hám típusok az agressziót nem mutatott és az agresszióproblémás csoportokban

Három tanítási módszert kiemelve összehasonlítottam, hogy van-e különbség az egyes módszerek között az agresszió előfordulása szempontjából. Az összehasonlításban a hagyományos képzési módszert, a tükör technikát és a csak pozitívmegerősítést használó kutyaképzési technikát vizsgáltam. Azt az eredményt kaptam, hogy a hagyományos módszerrel képzett kutyák mutattak a legkisebb százalékban agressziót (61,1%-ban), a csak pozitív technikával képzett kutyák 62,3%-a volt már valamilyen formában agresszív, míg azok a kutyagazdák, akik a tükör technikát alkalmazták 69,5%-ban jelezték, hogy kedvencük viselkedett már agresszíven (részletesen lásd a 2. táblázatban). Az eredmények ok-okozati összefüggést nem tudnak kimutatni.

	Hagyományos technika	Csak pozitív technika	Tükör technika
Igen	26,70%	17,60%	18,40%
Igen, de csak ritkán	27,50%	40,00%	32,70%
Igen, de csak régebben	6,90%	4,70%	18,40%
Összesen	61,10%	62,30%	69,50%
Nem mutatott agressziót	38,90%	37,70%	30,50%

2. táblázat: az egyes képzési technikák és az agresszió előfordulása

Vizsgáltam, hogy milyen gyakorisággal fordul elő az agresszió azoknál a kutyáknál, amelyekkel jártak kutyaiskolába fiatal korában és később is, azoknál, amikkel csak egy éves koruk előtt, vagy csak idősebb korukban, továbbá, amikkel nem jártak egyáltalán kutyaiskolába. Azok a kutyák mutattak legkisebb százalékban agresszív viselkedést, amelyekkel fiatal korukban jártak kutyaiskolába, de később már nem (53,4%). Ennél több kutya volt agresszív azok között, amelyekkel fiatal korukban és jelenleg is részt vesz a tulajdonos valamilyen képzésen (56,3%). Azoknak a kutyáknak, amelyek fiatal korukban nem jártak kutyaiskolába, de most igen 63,3%-a volt már agresszív, míg azok, amelyek sem korábban, sem most nem részesültek ilyen jellegű képzésben 68,9%-ban viselkedtek már agresszíven (9. ábra).

9. ábra: az agresszió előfordulása a kutyaiskolai képzéssel összefüggésben

4.4. Viselkedésproblémák

Várakozásaim szerint, abban a csoportban, amelyben a későbbiekben a válaszadók azt jelölték, hogy még soha nem mutatott agressziót a kutyájuk, nem kellett volna előfordulnia ebben a kérdésben sem semmilyen típusú agresszióknak. Ennek ellenére több agresszió típus is felmerült egy-egy válaszban. Ebben a csoportban a válaszadók 54,2%-a jelölte, hogy a kutyájának nincs ismert viselkedésproblémája, míg az agressziós csoportban csak 22,0% felelte ezt. Amit a többi tulajdonos többsége jelölt az – elméletileg – agressziót nem mutatott kutyák csoportjában az a szorongás (14,8%), a viharfóbia (8,4%), a szeparációs szorongás (7,7%), a túlzott kötődés (7,1%) és a vadászviselkedés (7,1%) – ez utóbbit is az agresszió megjelenési formái közé sorolnám. Ezeken kívül még a tíz leggyakrabban jelölt viselkedésprobléma közé tartozott a túlzott aktivitás, az éles hangoktól való félelem, az utazástól való szorongás, a bélsár evés és a reaktivitás. Ebben a csoportban az alábbi agresszió típusokat jelölték: fajtárs elleni agresszió, nem fajtárs ellen irányuló agresszió, védelmező-, területvédelmi-, időskorral összefüggő-, birtoklási-, kommunikációs zavar miatti-, anyai-, játék közben jelentkező-, félelem miatti- és konfliktus helyzetekben jelentkező agresszió.

Az agressziós csoportban a kitöltők a fajtárs ellen irányuló agressziót (25,2%), a félelem miatti agressziót (19,5%), az éles hangoktól való félelmet (17,5%), a vadászviselkedést (16,7%) és a túlzott kötődést (13,8%) jelölték a leggyakrabban, de a tíz legtöbbször jelölt viselkedésprobléma között szerepelt még a nem fajtárs ellen irányuló agresszió (13,4%), a viharfóbia (13,4%), a kommunikációs zavar miatti agresszió (11,4%), a reaktivitás (11,4%) és a rendelői félelem (11,0%) is.

Összehasonlítottam a viselkedésproblémák előfordulását a tartási hely vonatkozásában is. Két csoportot alakítottam ki, az egyikbe azok a válaszok kerültek, ahol falut, vidéket, vagy kertvárost jelölték, mint lakóhelyet. A másik csoportba a fővárosban, nagyvárosban vagy kisvárosban tartott kutyák kerültek. Először azt vizsgáltam van-e különbség a viselkedésproblémák előfordulásában. Nagy különbséget nem mutattak az eredmények: a falun – és egyéb kevésbé zsúfolt helyeken – élő válaszadók 33,7%-a állította, hogy kutyájának nincs ismert viselkedésproblémája, míg a városlakóknak 35,1%-a jelölte ugyanezt. Ugyanakkor a városban élő kutyák között a különböző agresszióproblémák nagyobb százalékban fordultak elő, azaz míg ebben a csoportban a válaszadók összesen 68,7%-a jelölt valamilyen agressziót, addig a vidéki környezetben élőknek csak 45,8%-a. Ez a jelölt viselkedésproblémák megoszlásán is látszott, a városban élők között az öt legtöbbször jelölt viselkedésprobléma a fajtárs elleni agresszió volt (20,9%), a félelem miatti agresszió (15,6%), a vadászviselkedés

(14,7%), a szorongás (14,2%), a reaktivitás (12,8%) és az éles hangoktól való félelem (11,8%). A kisebb településeken élők között szintén a fajtárs elleni agresszió (17,9%) volt a leggyakrabban jelölt viselkedésprobléma, ezt követte a szorongás (16,8%), az éles hangoktól való félelem (14,2%), a viharfóbia (12,6%) és a túlzott kötődés (11,6%).

Ezeket túl vizsgáltam pár gyakrabban jelölt viselkedésprobléma esetén az érintett kutyák átlagéletkorát. A teljes mintát tekintve a kutyák átlagéletkora 5,8 év volt. A vizsgált csoportokban legalacsonyabb átlagéletkort a szeparációs szorongással küzdő kutyák esetén tapasztaltam, ez 5,3 év volt, de, ahogy látszik is, itt sem volt olyan jelentős az eltérés a teljes mintához képest. Vizsgáltam ezt a csoportot az agresszió előfordulására vonatkozóan is, itt a válaszadók 68,4%-a számolt be arról, hogy valamilyen formában mutatott már agressziót a kedvence, 34,2% jelezte, hogy csak ritkán fordul elő, 23,7% felelt igennel és további 10,5% állította, hogy csak régebben fordult elő az agresszív viselkedés.

A rendelői félelemmel küzdő kutyák az átlag életkora csak minimálisan tért el a teljes minta átlagától, 5,7 év volt. Ebben viszont az agresszió elég magas: 84,4%-ban fordult elő, 21,9% jelezte, hogy csak ritkán fordul elő agresszív viselkedés, 53,1% felelt igennel a kérdésre és további 9,4% állította, hogy csak régebben állt fenn a probléma.

A fajtárs elleni agressziót mutató kutyák átlagéletkora kicsivel magasabb volt, mint a teljes minta átlaga, 6,0 évre jött ki. Ebben a csoportban a várakozásoknak megfelelően a kitöltők 100%-a jelezte, hogy kedvence volt már agresszív, a válaszadók 44,3%-a írta, hogy csak ritkán, 41,5% felelt igennel a kérdésre és 14,2% jelezte, hogy csak régebben volt agresszív a kutyája. A félelem miatti agresszióval küzdő kutyák esetén az átlagéletkor megegyezett a teljes minta átlagával – 5,8 év volt. Ebben a csoportban is minden kutya gazda jelölte, hogy volt már agresszív a kutyája, a kitöltők 41,7%-a írta, hogy csak ritkán, 52,1% felelt egyszerűen igennel és a fennmaradó 6,3% válaszolta azt, hogy az agresszív viselkedés csak a múltban fordult elő. Az utolsó csoportban a szituációhoz kötött agressziót jelölő válaszokat gyűjtöttem össze, erre a csoportra is egy kicsivel magasabb átlagéletkor volt jellemző, 6,1 év. Az agresszió előfordulása itt is egyértelmű volt, a válaszadók 51,6%-a írta, hogy csak ritkán agresszív a kedvence, 34,1% felelt igennel és 14,3% állította, hogy csak régebben fordult elő, hogy kutyája agresszíven viselkedett volna.

4.5. Betegségek

A betegségek esetén is először az agresszió megjelenése szerint két csoportra osztva vizsgáltam a válaszokat. Azok a válaszadók, akik azt állították, hogy kutyájuk nem viselkedett még

agresszíven 63,9%-a jelölte, hogy kedvencének nincs ismert betegsége, míg az agresszióproblémás csoportban ez lényegesen alacsonyabb, 56,9% volt. Az öt legtöbbször jelölt betegség, azok között a kutyák között, amik nem voltak még agresszívek a különböző allergiák és bőrbetegségek (19,4%), a mozgásszervi betegségek (a különböző ízületi betegségeken túl idesoroltam a csonttöréseket, ínszalag sérüléseket és a különböző típusú porckorongsérveket is (12,3%)), daganatos betegségek (3,9%), szívbetegségek (2,6%) és a süketség, illetve hallászavar (2,6%) voltak. Az agresszióproblémás csoportban szintén az allergia, illetve bőrbetegség (26,0%) és a mozgásszervi betegségek (19,1%) vezették a listát, továbbá többször jelölték még a daganatos betegségeket (3,7%), látászavart, illetve vakságot (2,4%), hallászavart, illetve süketséget (2,4%) és az epilepsziát (2,4%).

Ezentúl a gyakrabban jelölt betegségekre és (összehasonlítási alap gyanánt) az egészséges kutyákra szűrve vizsgáltam az agresszió előfordulását és az átlagéletkort.

Az egészséges ebeknél 58,8%-ban jelölték, hogy mutatott már agressziót. Az átlag életkor – ahogy arra számítani lehetett – ebben a csoportban alacsonyabb volt, mint a teljes mintára számolt átlag, 5,0 évre jött ki. Az agresszió első megjelenését illetően, itt is a legtöbben (35,7%) az 1-3 éveskor közötti időszakot jelölték, ahogy az a teljes agresszióproblémás csoportról is elmondható. A kitöltők 28,5%-a válaszolta, hogy a kutya 1 éves kora előtt jelent meg az agresszív viselkedés először, a válaszadók 17,8%-a nem tudta pontosan megmondani és 5,7% jelölte, hogy a kutyája 4-6 éves kora között volt először agresszív.

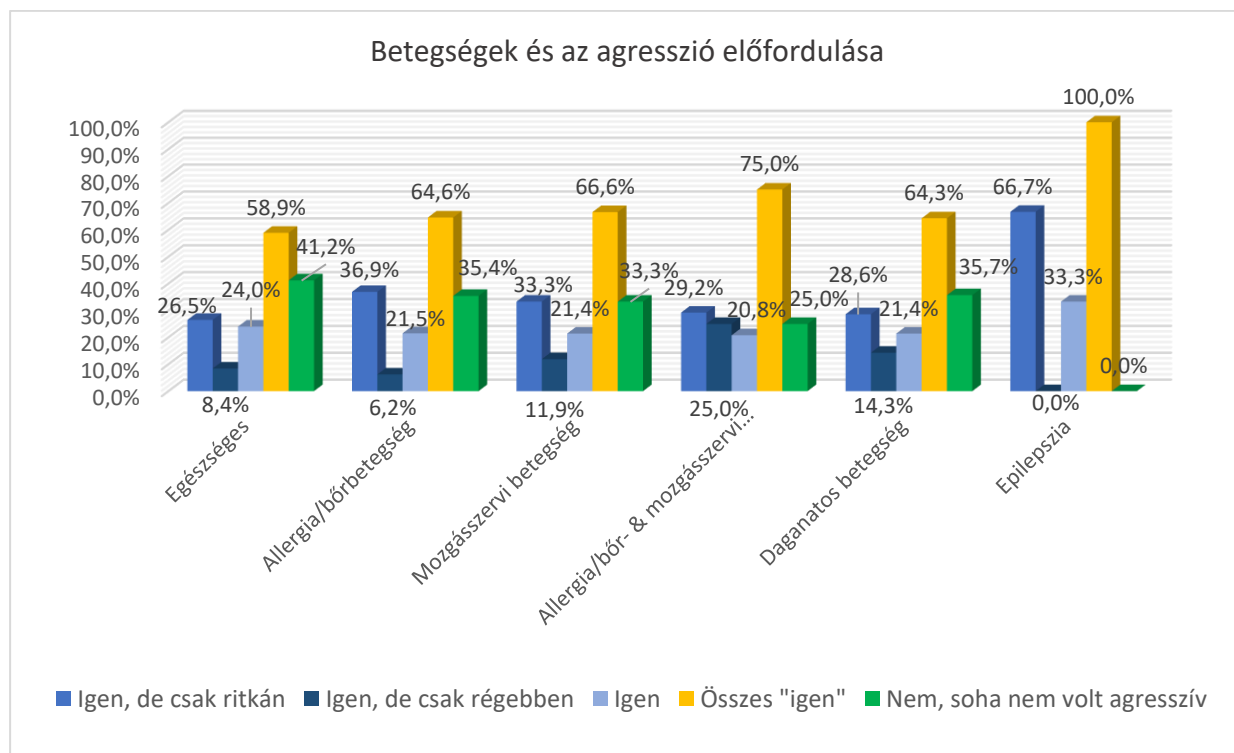
Az allergiás (gastrointestinalis és a bőrtüneteket mutatók) és a bőrbetegséggel küzdő kutyákat egy csoportba soroltam. Ezeknél az átlag életkor 4,8 év volt. Itt a kutyák 64,6%-a mutatott már agresszív viselkedést. A kitöltők 35,7%-a jelölte, hogy a kutya 1-3 éves kora között jelentkezett először agresszív viselkedés és ugyanennyien jelölték azt is, hogy már 1 éveskora előtt mutatott agressziót az eb. A válaszadók 9,5%-a nem tudta pontosan megadni, hogy mikorra tehető az agresszió megjelenése és 4,8% jelölte a 4-6 éveskor közötti időszakot.

A mozgásszervi betegségekkel élő kutyák csoportjában az átlagéletkor 8,3 év volt. A kutyák 66,7%-a mutatott már agresszív viselkedést. A válaszadók 28,6%-a felelte, hogy a kutyája 1 és 3 éves kora között volt először agresszív, szintén 28,6% jelölte, hogy nem tudja mikorra tehető kedvence első ilyen jellegű viselkedése, a kitöltők további 17,9%-a írta, hogy kutyája már egy éves kora előtt mutatott agressziót, 10,7%-ban a kutya 6-8 éves kora között és 7,1%-ban 4-6 éves korában jelentkezett a vizsgált viselkedésprobléma.

Külön csoportban vizsgáltam azokat a válaszokat, amikben a mozgásszervi betegségek mellett az allergiákat is jelölték a kitöltők. Ebben a csoportban a kutyák átlagéletkora 8,1 év volt. A kitöltők 75%-a jelezte, hogy kutyája viselkedett már agresszíven. A válaszadók 44,4%-a írta, hogy a kutya 1-3 éves kora között, 11,1%-nak kedvence már egy éves kora előtt hajlamos volt agresszív viselkedésre, 22,2% nem tudott választ adni és további egy-egy kitöltő jelölte, hogy kutyája 4-6, illetve 6-8 éves kora között volt agresszív először.

A daganatos betegségekkel küzdő kutyák átlagéletkora 10,9 év volt. A válaszadók 64,3%-a állította, hogy kutyája volt már agresszív. Az agresszió megjelenésének idejére vonatkozóan ebben a csoportban a többség (55,5%) nem tudott felelni, a kitöltők 33,3%-a jelölte, hogy a kutya 1-3 éves kora között jelentkezett először ez a viselkedésprobléma és további 11,1%-ban írták, hogy kedvencük már egy éves kora előtt agresszíven viselkedett.

Az epilepsziás kutyák csoportjában az átlagéletkor 11 év volt. Ebben a csoportban minden válaszadó jelölte, hogy kutyája volt már agresszív. Az agresszió megjelenésére vonatkozóan a kitöltők egy harmada nem tudott választ adni, további 33,3% jelölte, hogy a kutya 4-6 éves kora között volt először agresszív, továbbá egy-egy válaszban jelölték az 1-3 éves kor közötti időszakot, illetve az egy éveskor előtti időszakot. (A fenti betegségek és az agresszió előfordulását a 10. ábra mutatja be részletesen.)

10. ábra: Agresszió előfordulása egészséges és beteg kutyák esetén

A vak, illetve látászavarral küzdő kutyák átlagéletkora 11 év volt. A tulajdonosok 75,0%-a jelölte, hogy kedvence viselkedett már agresszíven, 37,5% felelte, hogy csak régebben (ami engem váratlanul ért), 25,0% írta, hogy csak ritkán fordul elő ez a viselkedés, 12,5% pedig igennel felelt erre a kérdésre. A kitöltők egy harmada itt sem tudott választ adni, az agresszió első megjelenésének idejére, 33,3% azt felelte, hogy a kedvence egy éves kora előtt már hajlamos volt az agresszív viselkedésre, illetve egy-egy válaszban még jelölték az 1-3 éves kor közötti időszakot, meg az ivartalanítás előtti életszakaszt.

Az utolsó vizsgált csoportba a hallászavarral, illetve süketiséggel küzdő kutyákat vizsgáltam. Ebben a csoportban a kutyák átlagéletkora 12,9 év volt. A kutyák 66,7%-a mutatott már valamilyen agressziót, 22,2% csak régebben, 11,1% csak ritkán agresszív és a kitöltők további 33,3%-a felelt igennel. A válaszadók egy harmada azt jelölte, hogy nem tudja, mikor volt először agresszív a kutyája, 22,2% jelölte az 1-3 éves kor közötti időszakot és 11,1% az egy éves kor előtti időszakot.

4.6. Agresszió kezelése és a nem kezelt esetek

Az agresszió kezelését illetően vizsgáltam, hogy az érintett kutyatulajdonosok jellemzően kitől, vagy milyen felületen kérnek tanácsot a kutya agresszióproblémájának megoldásához. A kitöltők 9,3%-a válaszolta, hogy nem kért segítséget, nem próbálta megoldani a problémát. A válaszadók 46,3%-a írta, hogy kutyakiképzőtől kért segítséget, 22,2% nem kért segítséget, de a megfelelő szakirodalomból tovább képezte magát, 8,1% kért segítséget viselkedésterapeutától és 6,5% fordult állatorvoshoz a kutya agresszióproblémája miatt, szintén 6,5% felelte, hogy egy ismerőstől kért tanácsot. Többen jelölték még, hogy az interneten kerestek megoldást, valamint, hogy nem kértek segítséget, de ilyen témájú képzésen vettek részt, a legkevesebben pedig azt jelölték, hogy a menhelytől vagy a tenyésztőtől próbáltak segítséget kérni.

4.6.1 Az agresszió kezelésének módszerei

Összesen 92 kutyatulajdonos jelezte, hogy kezelte valamilyen módszerrel a kutyája agresszióproblémáját, ez az agressziót mutatott kutyák 37,4%-át jelenti.

A viselkedésterápiát 34 kutyagazda próbálta, többségük (44,1%) jelenleg is használja. Összesen 23,5% próbálta kevesebb, mint egy hónapig ezt a módszert, de a fele csak egy hétig. 47,1% válaszolta, hogy hosszabb távon próbálkozott a viselkedésterápiával, 14,7% három hónapon át, 8,8% két hónapon keresztül, szintén 8,8% fél éven át alkalmazta, további egy-egy kitöltő jelölte, hogy egy vagy két éven keresztül próbálkoztak viselkedésterápiával. 58 válaszadó (63,0%) jelezte, hogy nem próbálta.

Akik próbálták a csak pozitív technikákkal való képzést, azoknak 60,7%-a jelölte, hogy jelenleg is így képi a kutyáját, emellett 29,4% azt jelölte, hogy kettő hónapon át, vagy annál hosszabban próbálta ezzel a módszerrel kezelni az agresszióproblémát. További 17,6% jelölte, hogy egy héttől egy hónapig terjedő időszakban használta ezt a képzési módszert. A válaszadók 44,6%-a (41 kitöltő) írta, hogy nem próbálta.

A hagyományos technikával való képzést a válaszadók 42,1%-a jelenleg is használja, emellett a válaszadók 24,6%-a jelölte, hogy fél, egy vagy két éven át használta ezt a technikát, 19,3% felelt, hogy 2-5 hónapon át próbálta így kezelni az agressziót. A tulajdonosok 21,1%-a írta, hogy 1-4 héten keresztül használta ezt a képzési módszert. A válaszadók 38,0%-a (35 kitöltő) nem alkalmazta az agresszió kezelése során a hagyományos technikákat.

A terápiás kutyákkal való képzést alkalmazók 8,8%-a jelenleg is használja, 14,7% fél-egy éven keresztül használta és további 23,5% 1-4 héten át próbálkozott ezzel a módszerrel. A kitöltők 84,8%-a (78 válaszadó) nem próbálta a terápiás kutyákkal való képzést.

Azok (25 válaszadó), akik próbálták agresszióra szakosodott terápiás tréner bevonásával kezelni a kutya agresszióproblémáját 24,0%-ban felelték, hogy jelenleg is használják a módszert. 28,0% 1-4 hétig próbálkozott ezzel, szintén 28,0% jelölte, hogy fél-egy éven át, 32,0% pedig 2-5 hónapon át próbálkozott ezzel. A kitöltők 72,8%-a (67 válaszadó) írta, hogy nem próbált ilyen módszert.

Összesen 11 válaszadó jelölte, hogy próbált elektromos nyakörvet alkalmazni, ebből 45,5% egy héten át, 18,2% két hónapon át, egy ember jelölte, hogy fél évig próbálkozott vele és további 27,3% jelenleg is használja az eszközt. Az elektromos nyakörv használatát a kitöltők 88,0%-a nem próbálta az agresszió terápiája során.

Az agressziót kiváltó szituációk kerülésével próbálkozók 11,3%-a csak 1-4 héten át, 15,9% 3-5 hónapon keresztül, szintén 15,9% 1-2 éven keresztül próbálta ezzel a módszerrel megoldani a kutya viselkedésproblémáját. Akik próbálták, 63,6%-ban most is használják ezt a módszert. 48 kitöltő, azaz 52,2% nem próbálta.

A fokozott kontrollt és elővigyázatosságot – póráz és szájkosár használata minden sétánál – alkalmazók 50,0%-a jelenleg is használja ezt, 26,3% 1-4 héten át próbálkozott ezzel, és 31,6% 2 hónap és 2 év közötti időszakban használta a módszert. A kitöltők 58,7%-ánál nem került kipróbálásra.

Akik próbálták a fokozott lemozgatást 72,0%-ban jelenleg is használják, további 18,0% 1-4 hétig próbálkozott ezzel, 6,0% 3 hónapon keresztül, szintén 6,0% pedig azt, hogy 2 éven át

próbálkozott ezzel az egyszerűbb technikával. A kitöltők 45,7%-a (42 válaszadó) nem próbálta ezt az agresszió kezelése során.

Összesen 4 válaszadó volt, aki használtferomonos készítményeket, de csak 1-4 hétig kezelték így kedvencüket. Akik próbálták, azok egyike sem használja jelenleg. A kutyatulajdonosok 95,7%-a nem próbálkozott feromonos készítmények alkalmazásával.

Összesen nyolcan jelölték, hogy kipróbáltak valamilyen gyógynövényes készítményt, 37,5% írta, hogy jelenleg is használnak ilyet. 50,0% csak 1-3 hétig próbálkozott, 37,5% pedig három hónap és egy év közötti időszakban használta kedvencénél. A válaszadók 91,3%-a nem próbálkozott gyógynövények alkalmazásával.

Senki nem jelölte, hogy jelenleg gyógyszeres terápiát alkalmazna. Összesen négyszer jelölték (többszörös választásra volt beállítva a kérdés), hogy próbálkoztak ezzel a módszerrel, ebből három válaszban 1-4 hetes kezelésről számoltak be, és egyszer jelölték csak, hogy 5 hónapig próbálkoztak a kezeléssel. A kitöltők 97,8%-a (90 válaszadó) nem próbált gyógyszeres kezelést alkalmazni a kutyája agresszióproblémájának megoldására.

A természetes étrendkiegészítőket valamivel többen használták. 3,3% jelenleg is használ ilyen készítményeket, 5,4% 2-3 héten keresztül alkalmazta, 4,3% pedig 3 hónap és két év közötti időszakban próbálkoztak valamilyen készítménnyel. Az étrendkiegészítők közül a legtöbbször által használt a CBD-olaj volt, ezt 10,9% használta már, 3,3% jelenleg is alkalmazza. A kitöltők közül 5,4% 1-3 héten keresztül próbálkozott vele, további 3,3% pedig 3-4 hónapon át adta kedvencének. A triptofán esetén mindössze 3,3% jelezte, hogy kipróbálta kutyájánál az agresszió terápiájában, 2,2% 1-3 hétig adta kedvencének, egy válaszadó pedig hat hónapon át alkalmazta. Az alfa-kazazepint és az L-teanint is csupán 2,2% próbálta, 1-3 hétig adták csak kutyájuknak. A válaszadók 90,2%-a felelte, hogy nem alkalmazott természetes étrendkiegészítőket.

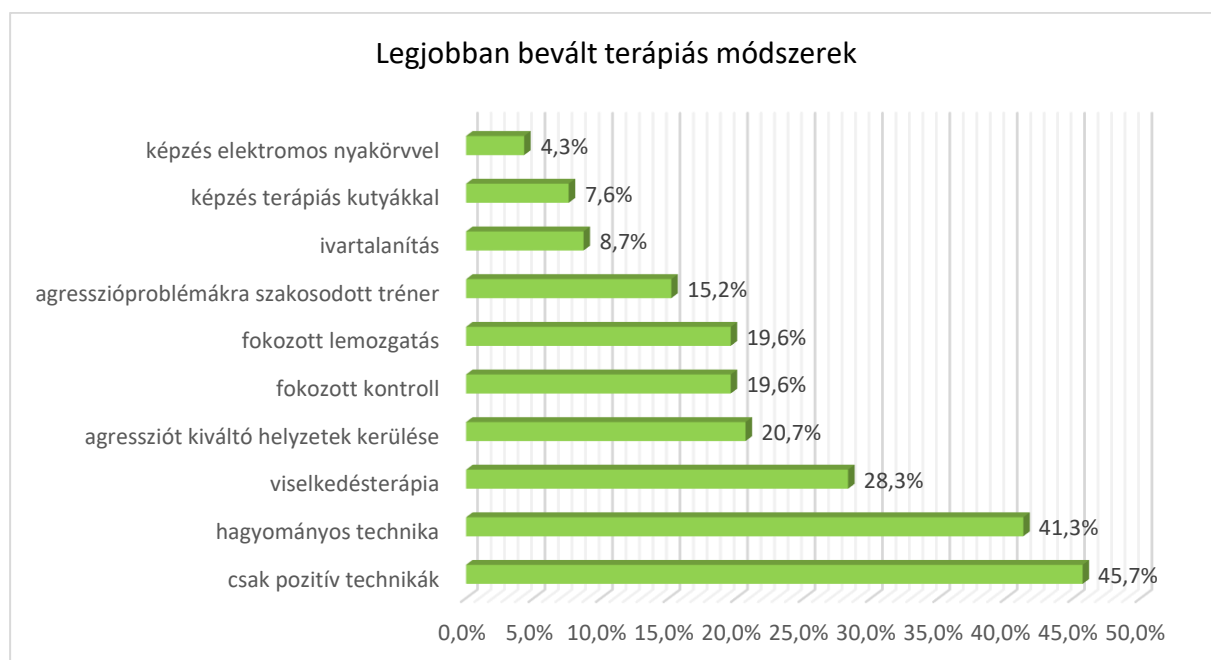
Azok, akik próbálkoztak a kémiai úton történő ivartalanítással, a válaszok alapján nem vártak igazán sokat a hatás kialakulására, egy kitöltő jelölt egy hetet várakozási időnek – ami egészen furcsa és valószínűsíthető, hogy nem tapasztalt a tulajdonos semmilyen változást. Egy másik válaszban 3 hetet jelöltek, megint másokban pedig 3 hónapot írtak. Senki sem jelölte, hogy jelenleg alkalmazná. A válaszadók 97,8%-a állította, hogy nem próbálkozott kémiai úton történő ivartalanítással.

Az ivartalanítás esetén is a tulajdonosok 26,7%-a már az első hetek után várta az eredményt, mindössze 16,7% jelezte, hogy 3 hónapot vagy annál többet várt. A válaszadók 68,5%-a nem próbálta ivartalanítással megoldani a kutya agresszív viselkedését.

A fizioterápiát mindössze 3,3% jelölte. Bár ennek 66,7%-a jelenleg is használja, egy kutyaagazda 3 hónapon át próbálkozott vele, egy másik két éven keresztül használta.

Akupunktúrás terápiával egyik kutyatulajdonos sem próbálta kezelni kutyája agresszióproblémáját.

A 10 legjobban bevált módszer az agresszió terápiája során a következő volt: csak pozitív technikákkal való képzés, hagyományos képzési technika, viselkedésterápia, agressziót kiváltó helyzetek kerülése, fokozott lemozgatás, fokozott kontroll, képzés agresszióproblémákra szakosodott tréner bevonásával, ivartalanítás, képzés terápiás kutyákkal és az elektromos nyakörv használata (lásd 11. ábra). Míg a kutyaagazdák 3,3%-a írta, hogy a felsoroltak közül egyik módszer sem vált be a számára. Az alábbi kezeléseket, illetve módszereket egy kitöltő sem jelölte: gyógyszeres kezelések, hormonhatású implantátummal történő kémiai ivartalanítás, feromonos készítmények (pl. nyakörv) használata, természetes étrendkiegészítők alkalmazása, L-teaninnal, triptofánnal, alfa-kazazepinnel vagy gyógynövényekkel történő kezelés, fizioterápia, akupunktúra.

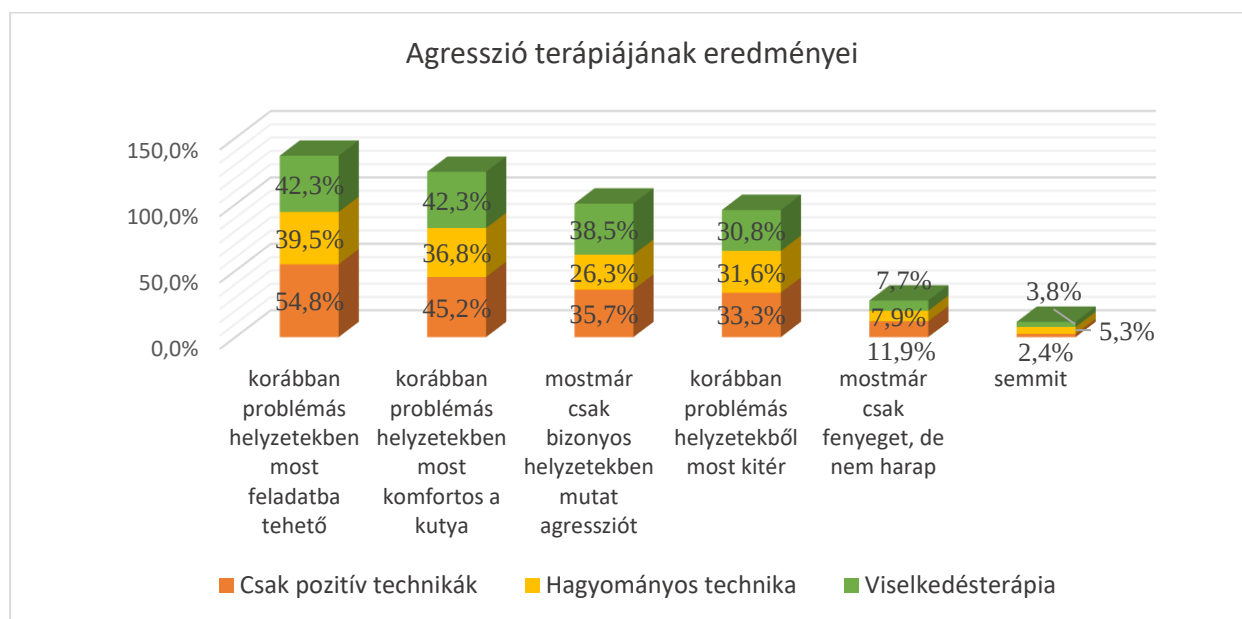

11. ábra: Az agresszió terápiája során legjobban bevált módszerek

A kezelések végkimeneteléről a tulajdonosok 44,6%-a felelte, hogy „korábban problémás helyzetekben most feladatba tehető a kutya”, 39,1% írta, hogy „korábban problémás

helyzetekben most komfortos a kutya” 32,6% jelölte, hogy *„most már csak bizonyos helyzetekben mutat agressziót”*, 31,5% válaszolta, hogy *„korábban problémás helyzetekből most kitér”*, 9,8% írta, hogy *„most már csak fenyeget, de nem harap”* és 6,5% felelte, hogy semmit nem ért el az agresszió kezelése során.

A három leghatékonyabbnak jelölt kezelési módszert külön-külön is vizsgáltam. Ezek eredményeit az agresszió terápiájában a 12. ábra foglalja össze.

12. ábra: az agresszió terápiája során alkalmazott különböző módszerek eredményeinek összehasonlítása

Összesen 42 válaszadó volt, akik a csak pozitív technikákkal történő képzést választották leghatékonyabb módszernek. Ebben a csoportban a kitöltők 35,7%-a azt állította, hogy kutyája már egy éves kora előtt mutatott agressziót, 28,6% jelölte, hogy kedvence 1 és 3 éves kora között volt először agresszív, 26,2% nem tudott felelni a kérdésre, 2 válaszadó (4,8%) jelölte, hogy az eb 4-6 éves kora között, további egy személy pedig, hogy a kutya 6-8 éves kora között jelentkezett először az agresszív viselkedés. Az agresszió gyakoriságát illetően a többség (57,1%) azt felelte, hogy *„ritkán, csak bizonyos szituációkban”*, 21,4% írta, hogy *„ritkán, csak pár alkalommal fordult elő”*. Kisebb százalékban jelölték, hogy hetente többször is (7,1%), hogy csak egyszer fordult elő (4,8%), hogy csak fél évente pár alkalommal (4,8%) viselkedik agresszíven a kutya, továbbá még egy-egy kitöltő felelte, hogy napi rendszerességgel és hogy naponta többször is jelentkezik kedvencénél agresszió.

Ezeknek a kutyáknak a 40,5%-a idegen azonos nemű kutyákra mutat agressziót, 38,1% idegen ellentétes neműekre, 23,8% kistestű kutyákra, 21,4% idegen férfiakra, szintén 21,4%

különböző kis termetű állatokra, 19,0% nagytestű kutyákra, 11,9% idegen gyermekekre, 9,5% idegen nőkre mutat agresszív viselkedést. A kutyaagazdák 38,1%-a jelezte, hogy szituációhoz kötötten jelentkezik ez a viselkedésprobléma és 26,2% írta, hogy csak akkor lesz agresszív a kedvence, ha egy bizonyos távolságon belül kerül a másik állat vagy az adott személy.

Összesen 38 olyan válaszadó volt, aki a hagyományos képzési technikákat jelölte a leghatékonyabb agresszió kezelési módszerek között. Ebben a csoportban az agresszív viselkedés első megjelenése 44,7%-ban a kutya egy éves kora előtt történt, 36,8%-nál 1-3 éves kora között, 7,9%-ban ivari viselkedéshez kapcsolódóan és 5,3%-nál ivartalanítás előtt jelentkezett az agresszió. A kutyaagazdák 15,8%-a nem tudta meghatározni az viselkedésprobléma megjelenésének idejét. A többség (65,8%) a viselkedés gyakoriságát illetően azt felelte, hogy csak bizonyos szituációkban, ritkán fordul elő, 13,2% esetén hetente többször is előfordul. A kitöltők 7,9%-ban jelölték, hogy csak pár alkalommal volt agresszív a kutya, 5,3%-ban azt, hogy csak egyszer fordult elő és további 1-1 kitöltő jelölte, hogy fél évente párszor, naponta és hogy naponta többször is jelentkezik az agresszióprobléma.

Az agresszió ebben a csoportban a kutyák 50,0%-ánál idegen azonos nemű kutyákra irányul, a kitöltők 44,7%-a jelölte, hogy nagytestű kutyákkal szemben agresszív a kedvence, 31,6% írta, hogy az idegen ellentétes nemű ebekre irányul a viselkedésprobléma, 28,9% jelölte a kistestű kutyákat, 23,7% az idegen férfiakat, szintén 23,7% a különböző kis termetű állatokat, 13,2% az idegen gyermekeket, 10,5% pedig az idegen nőket és a családtag gyermekeket, mint az agresszió célpontját. 39,5%-nál szituációhoz kötötten jelentkezik az agresszió, és 21,1% írta, hogy csak akkor alakul ki ez a viselkedés, ha az adott személy vagy állat egy bizonyos távolságon belül kerül.

Összesen 26 olyan válaszadó volt, aki a viselkedésterápiát jelölte a leghatékonyabb módszerek között. Ebben a csoportban a kutyák 38,5%-a 1-3 éves kora között volt először agresszív, 34,6% már egy éves kora előtt mutatott agressziót, a válaszadók 19,2%-a nem tudta, mikor fordult elő először ez a viselkedésprobléma kutyájánál. További kettő kitöltő írta, hogy ivari viselkedéshez volt köthető kedvencénél az agresszió megjelenése és egy felelte, hogy kutyája 6-8 éves kora között mutatott először ilyen viselkedésproblémát. A kutyatulajdonosok 65,4%-a azt írta, hogy csak ritkán, bizonyos szituációkban jelentkezik agresszív viselkedés kedvencénél, 2 kitöltő jelölte, hogy csak pár alkalommal, ahogy azt is, hogy fél évente párszor fordult elő agresszív viselkedés az ebnél. További kettő kutya csak egyszer viselkedett agresszíven. Szintén kettő személy jelezte, hogy gyakran hetente többször, egy kitöltő pedig naponta többször jelentkező agresszív viselkedésről számolt be. Az agresszív viselkedés tárgya ebben a csoportban 42,3%-

ban idegen, azonos nemű kutya, 26,9%-ban idegen ellentétes nemű kutya, szintén 26,9%-ban idegen férfi és ugyanekkora arányban nagytestű kutya, 11,5%-ban csak egy bizonyos típusú kutya, 7,7%-ban pedig idegen nő, családtag gyermek vagy kistestű kutya. 38,5%-ban jelölték, hogy szituációhoz kötött az agresszió és 19,2%-ban írták, hogy csak akkor jelentkezik a viselkedés, ha egy bizonyos távolságon belül kerül az adott személy vagy állat, amire irányul az agresszió.

Megkérdeztem azokat a kutyatulajdonosokat, akik valamilyen módszerrel kezelték kutyájuk agresszióproblémáját, hogy szükségessé vált-e a tulajdonosváltás, a kutya leadása menhelyre vagy gyepmesteri telepre, esetleg eutanázia alkalmazása. A válaszadók 96,7%-a nemleges választ adott a kérdésre, kettő esetben (2,2%) tulajdonosváltás történt, egy válaszadó jelölte, hogy sajnos eutanáziát kellett alkalmazni kutyája esetében. (Ez az arány sokkal jobb, mint a külföldi statisztikák által leírtak, de a pontos értelmezéshez nagyobb számú válasza lenne szükség.)

4.6.2 Nem kezelt agresszió

Az válaszadók 62,6%-a jelezte, hogy nem kezelte a kutyája agresszióproblémáját. Ennek okát illetően a válaszadók többsége, 63,6% azt felelte, hogy soha nem volt veszélyes a kutya viselkedése, 40,9% azzal indokolta, hogy könnyebb volt megelőző intézkedéseket bevezetni, mint kezelni a viselkedésproblémát. Kisebb százalékban előfordult még, hogy a tulajdonos nem talált szakembert (6,5%), 4,5% azt jelölte, hogy a kutya betegségének kezelésével megszűnt az agresszív viselkedés is, 3,9% felelte, hogy nem tudta, hogy van mód az agresszió kezelésére, jelölték még, hogy időhiány miatt nem tudták kezelni az agressziót, de volt olyan is, aki nem érezte alkalmasnak önmagát a probléma kezelésére, mások azt felelték hogy túl nagy anyagi megterhelést jelentett volna, de érkezett olyan válasz is, hogy a kutya időskora miatt nem látta értelmét a tulajdonos az agresszív viselkedés kezelésének.

Ebben a csoportban minden kitöltő azt állította, hogy nem volt szükség sem tulajdonosváltásra, sem pedig eutanáziára a kutya viselkedésproblémája miatt.

4.6.3 A bevezetett biztonsági intézkedések

Rákérdeztem az agresszióproblémás kutyák tulajdonosainál, hogy milyen biztonsági intézkedéseket vezettek be, annak érdekében, hogy elkerüljék a kritikus szituációkat. A válaszadók 42,7%-a jelölte, hogy csak pórázon viszi sétálni kedvencét, 16,7% nem enged be idegen kutyát a kertbe vagy a lakásba, ugyanennyien a kritikus helyzetekben bezárják az ebet egy szobába vagy szobakennelbe, a kitöltők 9,8%-a magára hagyja a kutyát, amíg eszik, így

kerülve el a problémás szituációt. Kisebbségi százalékban a gyermekektől elzárják a kutyát (6,1%), vagy éppen a lakásban vagy a kertben zárnak le részeket, hogy a kutya ne juthasson oda (2,8%), csupán 1,6% jelölte, hogy csak pórázon és szájkosárral viszik sétálni a kutyát. Senki nem jelölte, hogy hatóságilag veszélyessé nyilvánították a kutyáját és az ennek megfelelő tartási körülményeket és óvintézkedéseket vezette be.

A tulajdonosok 39,0%-a (96 kutyagazda) semmilyen biztonsági intézkedést nem vezetett be. Ezt a csoportot két részre osztva vizsgáltam, az egyik csoportba azokat soroltam, akik nem kezelték a kutyájuk agresszív viselkedését, a másikba pedig azok kerültek, akik valamilyen módon kezelték azt.

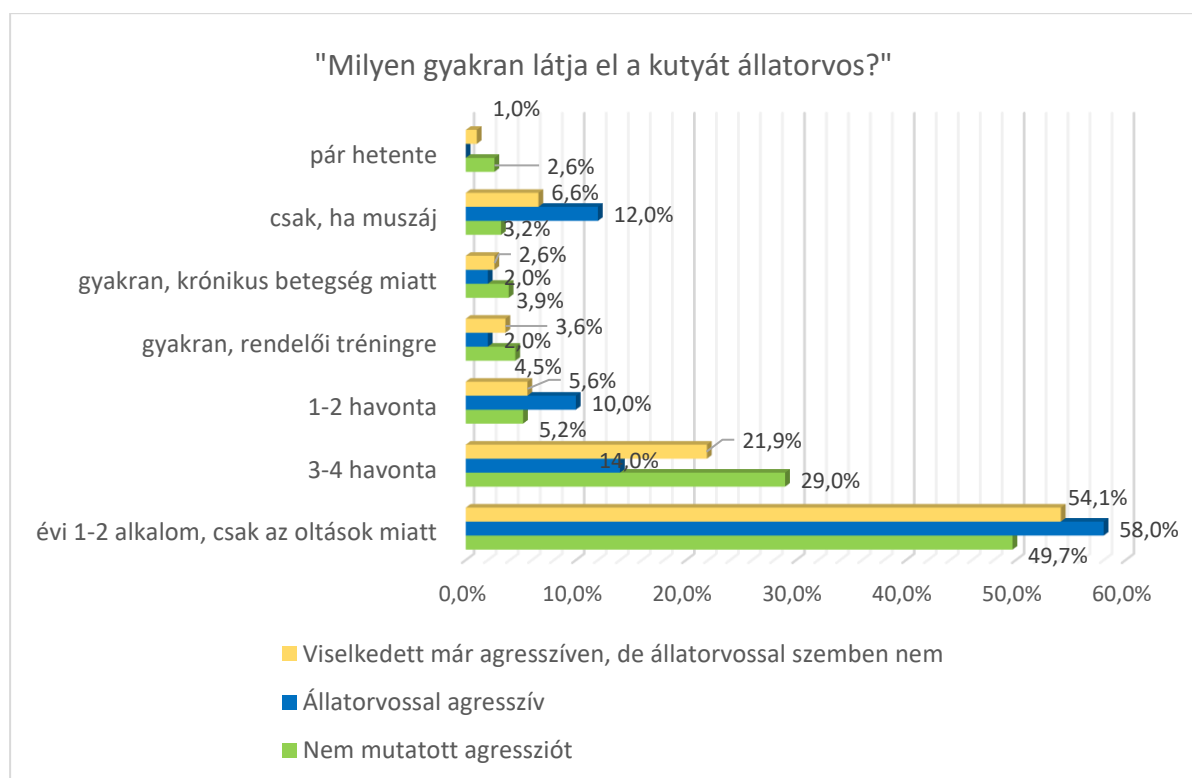
Azok a kutyagazdák, akik nem vezettek be biztonsági intézkedéseket, de kezelték a kutya agresszióproblémáját, 42,9%-ban jelölték, hogy kutyájuk most már a korábban problémás helyzetekben feladatba tehető, mint azt, hogy ezekben a kritikus helyzetekben komfortos tud maradni a kedvencük. A kitöltők 22,9%-a jelölte, hogy kutyája a korábban problémás helyzetekből most kitér, 17,1% felelt, hogy most már csak bizonyos helyzetekben mutat agressziót és további egy válaszadó (2,9%) írta, hogy a kedvence már csak fenyeget, de nem harap.

Azoknál a kutyáknál, amiknek az agresszióproblémáját nem kezelték és a tulajdonos biztonsági intézkedéseket sem vezetett be a válaszadók 43,6%-a felelt, hogy ritkán, csak bizonyos szituációkban jelentkezik már agresszió, 36,4%-nál csak pár alkalommal fordult elő, 16,4%-nál csak egyszer fordult elő az agresszív viselkedés. Egy válaszadó jelezte, hogy gyakran, hetente többször is agresszív a kutyája. Ebben a csoportban az agresszió első megjelenésére a legtöbben (41,8%) az 1-3 éves kor közötti időszakot jelölték, de 21,8% nem tudta, mikor mutatott kutyája először agressziót, a kutyák 16,4%-a egy éves kora előtt már jelentkezett a viselkedésprobléma, 5,5%-nál 4-6 éves kor között fordult elő először és további 3,6%-ban 6-8 éves kora között volt először agresszív. Az agresszió tárgya legtöbb esetben (14,5%-ban) idegen, azonos nemű kutya, 9,1% idegen férfi, de ugyanennyiszer jelölték a nagy testű kutyákat és azt, hogy csak egy bizonyos embertípusra, vagy csak egy bizonyos kutyára irányul az agresszió. További 7,3% jelölte, hogy idegen, ellentétes nemű kutyákra, szintén 7,3%-ban idegen gyerekekre, 5,5%-ban pedig, különböző kis termetű állatokra mutat agressziót a kutya.

4.7. A rendelői körülmények, az ellátás és a rendelői félelem, illetve agresszió közötti összefüggések

4.7.1 Az állatorvosi ellátás gyakorisága

Három csoportra osztottam a beérkezett válaszokat, az egyik csoportba azok a kutyák kerültek, amelyek nem mutattak agressziót, egy másikba azok, amelyek viselkedtek már agresszíven, de állatorvossal szemben nem és a harmadikba azok, amelyek állatorvossal szemben mutattak agressziót. A három csoportot összehasonlítottam az alapján, hogy a tulajdonosok milyen rendszerességgel viszik kutyájukat állatorvoshoz. Mindhárom csoportban legnagyobb százalékban évi 1-2 alkalommal, az oltások miatt látja el a kutyát az állatorvos. De azok a tulajdonosok, akiknek a kutyája nem volt még agresszív 49,7%-ban adták a fenti választ, míg az állatorvossal szemben agresszív kutyák csoportjában 58,0%, az állatorvossal szemben nem, de egyébként agressziót mutató ebek esetén pedig 54,1%-ban (részletesen lásd 13. ábra).

13. ábra: Az állatorvosi ellátás rendszerességének összehasonlítása

Az agressziót nem mutató csoportban a válaszadók 81,9%-a írta, hogy mindig bejárnak állatorvosi rendelőbe, 7,7% írta, hogy minden alkalommal házhoz jön az állatorvos és 10,3% jelölte, hogy változó, hogy éppen milyen formában kerül ellátásra a kutyája.

Ötven olyan válasz volt, amelyben jelölték, hogy az állatorvossal szemben agressziót mutat a kutya, ebből 11 esetben jelölte a kitöltő a viselkedésproblémáknál, hogy kedvence fél az

állatorvosi rendelőben. Ebben a csoportban a kutyák 82,0%-át minden alkalommal az állatorvosi rendelőben látják el, 4,0%-ot szinte mindig háznál és 14,0%-ban változó az ellátás helyszíne.

Azok a kutyák, amelyek mutattak már agresszív viselkedést, de állatorvossal szemben nem agresszívek, összesen 196-an voltak. Ebben a csoportban a kutyák 80,6%-át mindig az állatorvosi rendelőben látják el, 4,6%-ot szinte minden alkalommal otthon és további 14,8% esetében változó, hogy éppen hol kezeli az állatorvos.

4.7.2 Az állatorvosi rendelők és az ottani ellátás összehasonlítása

Pár kérdésben megpróbáltam felmérni, hogy milyen az állatorvosi rendelő, amelybe jár az adott válaszadó, hogy ítéli meg a tulajdonos az ellátást, továbbá, hogy maga a kutyaagazda általában hogyan érzi magát az állatorvosnál. A kérdések célja az volt, hogy rámutasson az esetleges összefüggésekre a kutya viselkedése és a környezet, illetve a tulajdonos érzelmi állapota között.

Ebben az esetben is három csoportot vizsgáltam. Az elsőbe azokat a válaszokat gyűjtöttem, amiben a kitöltő nem jelölte, hogy kutyája fél az állatorvosi rendelőben – ebben a csoportban meglepően nagy számú (369) válasz gyűlt össze. Felmerül a kérdés, hogy a tulajdonosok azért nem jelölték ezt, mert nem tartják viselkedésproblémának, vagy azért, mert nem tudják értelmezni megfelelően a kutya viselkedését. A második csoportba azok a válaszok kerültek, amelyekben a kutyatulajdonos jelezte, hogy kedvence fél az állatorvosi rendelőben, a harmadikba pedig, azokat gyűjtöttem, amelyekben azt felelte a kitöltő, hogy kutyája viselkedett már agresszíven az állatorvossal szemben.

Tulajdonos hangulata	Nincs rendelői félelem	Rendelői félelem	Állatorvossal agresszív
Nyugodt, jól érzi magát	57,20%	53,10%	50,00%
Jól érzi magát, a kutya és ő is szeret a rendelőbe járni	36,30%	6,26%	14,00%
Feszült, aggódik a kutya egészségéért	20,90%	28,1	26,00%
Aggódik, hogy mit "talál" az állatorvos	11,70%	0%	12,00%
Feszült, de nincs különösebb oka	8,40%	9,40%	14,00%
Feszült, mert nem tudja, mi fog történni	5,40%	12,50%	4,00%
Feszült, mert tart az ellátás anyagi vonzatától	4,90%	12,50%	10,00%
Frusztrált a várakozás miatt	3,50%	15,60%	6,00%
Feszült, mert tart tőle, hogy nem tudja majd irányítani a kutyáját	2,70%	15,60%	12,00%

Feszült, mert tart tőle, hogy nem érti majd, mit mond az állatorvos	2,40%	3,13%	2,00%
Feszült, tart tőle, hogy agresszív lesz a kutyája	2,20%	9,40%	16,00%
Feszült a korábbi rossz tapasztalatok miatt	0,80%	15,60%	6,00%
Aggódik, hogy rosszul lesz	0,80%	3,13%	4,00%

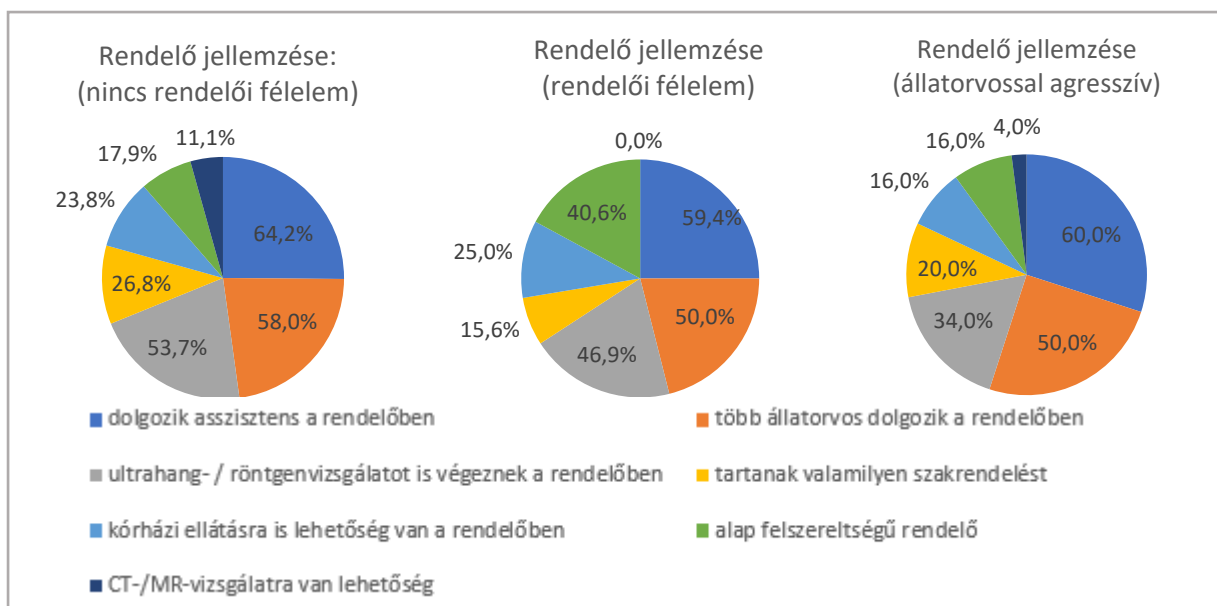
3. táblázat: A tulajdonos jellemző hangulata az állatorvosi rendelőben
összefoglaló táblázat

Azok a válaszadók, akik nem jelölték, hogy kutyájuk fél az állatorvosnál összesen 369-en voltak. A tulajdonosok ebben a csoportban sokkal kisebb arányban jelöltek bármilyen okból jelentkező aggodalmat vagy frusztrációt, mint a másik kettőben.

A viselkedésproblémákra vonatkozó kérdésben 32 válaszban jelöltek állatorvostól való félelmet. A tulajdonosok az előző csoporthoz képest közel kétszeres arányban jelezték, hogy frusztráltak, vagy aggódnak az állatorvosnál.

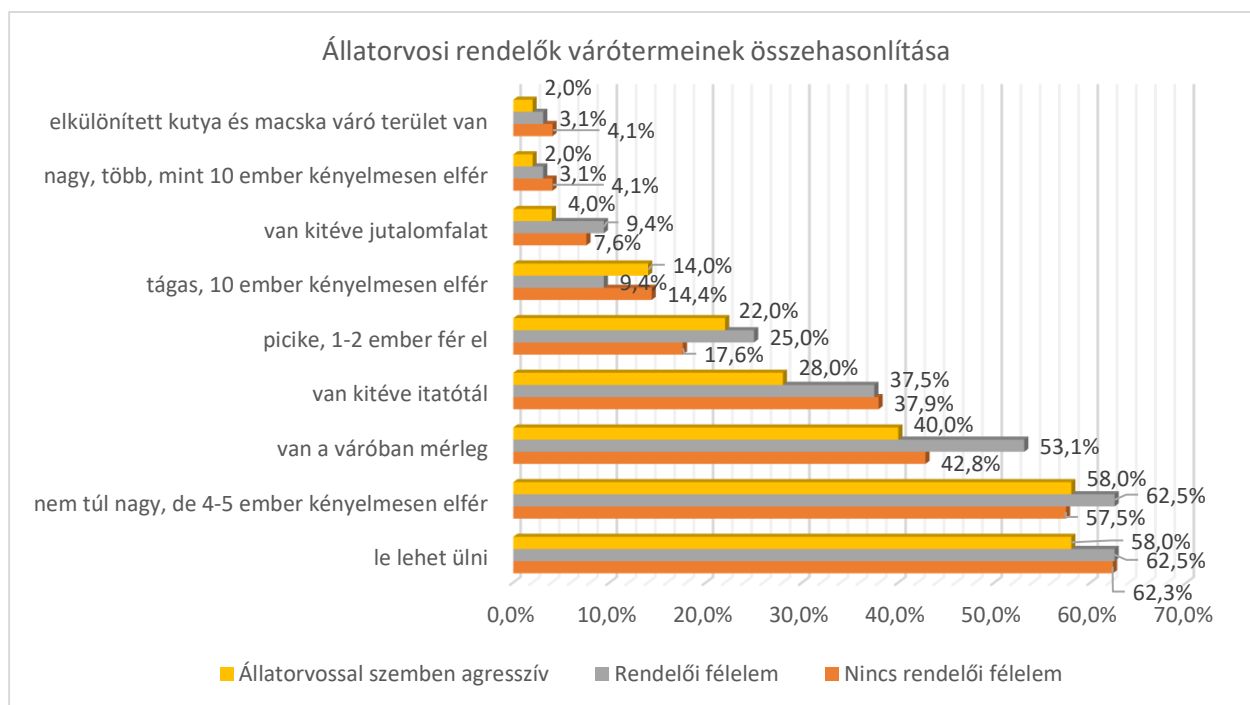
Ötven olyan válasz érkezett, amiben jelölték a kitöltők, hogy kutyájuk viselkedett már agresszíven az állatorvossal, ebből 11 (22,0%) olyan válasz volt, amiben a tulajdonos a viselkedésproblémákra vonatkozó kérdésben jelezte, hogy kedvence fél az állatorvosi rendelőben. Ebben a csoportban is idegesebbnek bizonyultak a tulajdonosok a rendelőben, de kisebb mértékben, mint a rendelői félelemmel küzdő kutyák gazdái

Az állatorvosi rendelők felszereltségét és jellegét illetően nem tapasztaltunk jelentős eltérést a három csoport között, a rendelők többségében dolgozik asszisztens és kb. 50%-ban azt jelölték, hogy több állatorvos is. A röntgen- és ultrahangvizsgálati lehetőségeket tekintve már inkább mutatkozott némi eltérés, azok jelölték legkisebb arányban, hogy a fentiek valamelyike elérhető a rendelőben, akiknek a kutyája az állatorvossal szemben agresszíven viselkedett. Azok jelölték legnagyobb százalékban, hogy alapfelszereltségű állatorvosi rendelőbe járnak, akiknek a kutyája rendelői félelemmel küzd, esetükben 40,6% felelte ezt, míg a másik két csoportban csak 16,0-17,9%. Az eredmények összehasonlítása a 14. ábrán látható.

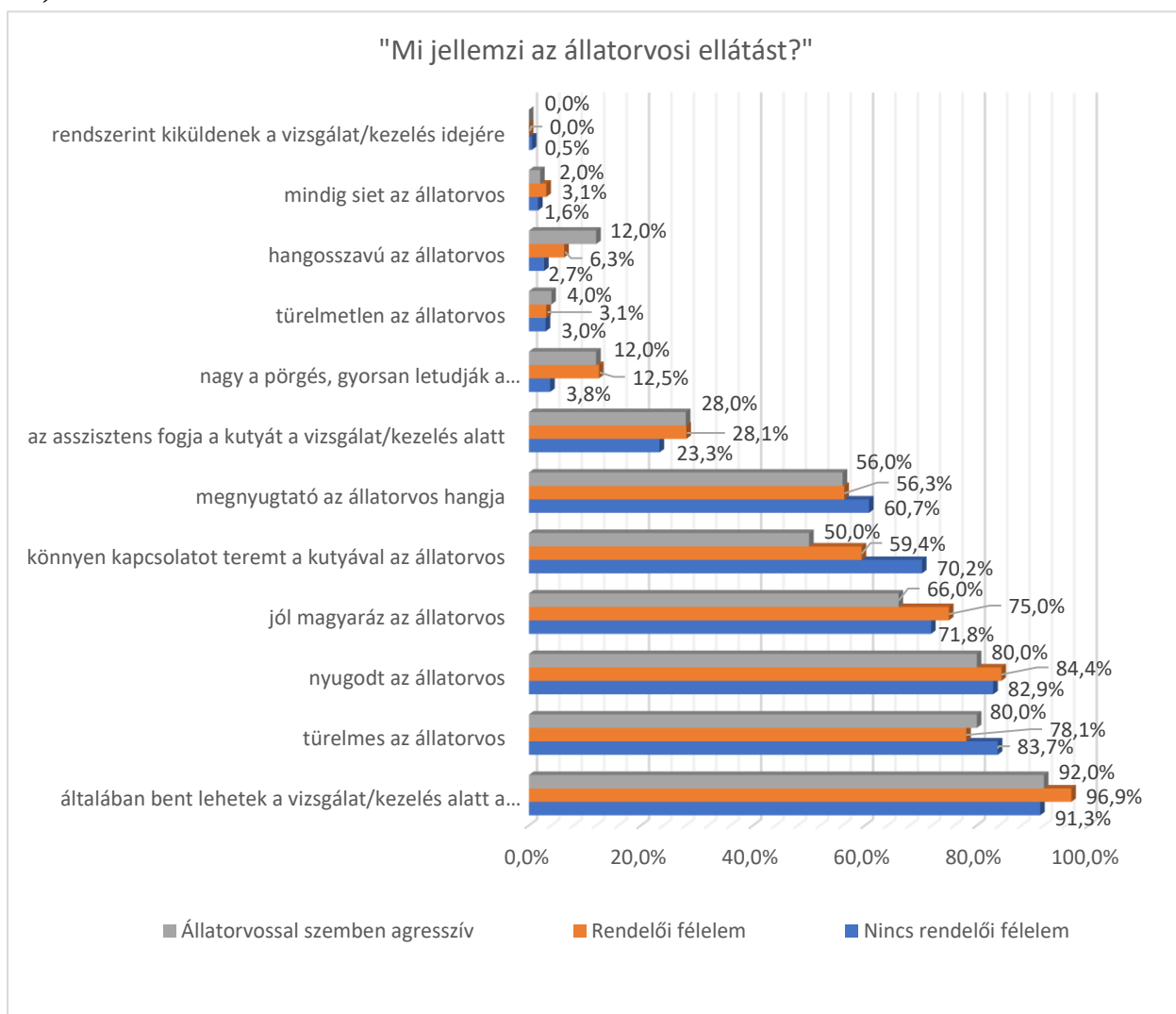
14. ábra: Az állatorvosi rendelők összehasonlítása a rendelői félelmet nem mutató, a rendelői félelemmel küzdő és az állatorvossal szemben agresszív kutyák csoportjában

A várótermekről is igen hasonló visszajelzések érkeztek. A kutyatulajdonosok többsége olyan rendelőbe hordja kedvencét, ahol kb. 4-5 ember fér el kényelmesen a váróban, ugyanakkor azok, akiknek a kutyája rendelői félelemmel küzd, illetve agresszív az állatorvosnál valamivel nagyobb arányban jelölték, hogy kicsi a rendelő várója (1-2 ember fér el benne). Kiemelendő, hogy az elkülönített kutya- és macskaváró ritka, valamint a jutalomfalatot is kevés rendelő várójában helyeznek ki. (A várótermekre vonatkozó adatokat a 15. ábra foglalja össze.)

15. ábra: Az állatorvosi rendelők várótermeinek összehasonlítása a rendelői félelemtől mentes, a rendelői félelemmel küzdő és az állatorvossal szemben agresszív kutyák csoportjában

Az állatorvosi ellátásról mindhárom csoportban a többség pozitívan nyilatkozott és többnyire nem volt jelentős különbség a válaszokban az egyes csoportok között. Ugyanakkor a három csoportban különböző arányban jelölték a „könnyen kapcsolatot teremt a kutyával az állatorvos” választ. Legkisebb arányban – nem meglepő módon – az állatorvossal szemben agresszív kutyáknál (50,0%), ezt követte a rendelői félelemmel küzdő ebek csoportja, ahol 59,4%-ban jelölték a fenti választ, míg azoknál a kutyáknál, amik nem félnek a rendelőben a gazdák 70,2%-a felelte ugyanezt. A negatív jelzőket keveset használták a kitöltők, de elmondható, hogy nagyobb arányban szerepeltek azoknál, akiknek a kutyája fél az állatorvosnál vagy agresszív. A leggyakrabban jelölt negatívum a „nagy a pörgés, gyorsan letudják a vizsgálatot/kezelést” volt (12,5%; 12,0%), valamint többen jelölték azt is, hogy hangosszavú az állatorvos (6,3%; 12,0%). (Erre a kérdésre érkezett válaszokat részletesen a 16. ábra mutatja be.)

16. ábra: Az állatorvosi ellátás összehasonlítása a rendelői félelemtől mentes, a rendelői félelemmel küzdő és az állatorvossal szemben agresszív kutyák csoportjában

5. Megbeszélés

A kitöltők általános adatai sokban hasonlítottak más, hasonló felmérésekben tapasztaltakhoz. Ilyen a válaszadók között a felsőfokú végzettséggel bírók (67,1%), valamint a nők többsége (85,8%), ami utóbbinak feltételezhető oka, hogy a hölgyek szívesebben szánnak időt az ilyen jellegű kutatásokra, mint a férfiak [6, 83-84]. A legtöbb kitöltő falun él (22,7%%), ami más hasonló kutatásoktól eltérő eredmény, ugyanakkor egy hazai, 2021-es adatokat feldolgozó reprezentatív vizsgálatból kiderült, hogy a legtöbb kutyás háztartás falvakban található [85]. Ugyanehhez a tanulmányhoz viszonyítva az együtt tartott kutyák számában szintén hasonló eredményeket kaptam, bár az egynél több kutyát tartó válaszadók esetében nagyobb százalékban fordultak elő (50,4%).

Az agresszióproblémás kutyák tulajdonosainak adataiban nem volt jelentős eltérés a többi kutyagazdáéhoz képest. Ez azt jelenthetné, hogy nincs olyan (a kérdőívben vizsgált) emberi tulajdonság vagy olyan embertípus, amely mellett nagyobb eséllyel jelentkezik a kutyánál agresszió. De felmerülhet az is, hogy inkább a minta kicsi elemszáma miatt nem találtunk, ilyen összefüggést, mivel például egy 2016-os vizsgálatban találtak korrelációt a tulajdonos neme és a kutyánál előforduló agresszív viselkedés között [83].

Az ivari megoszlás tekintetében, nem várt módon 3,8%-kal több ivaros kan volt az agressziót nem mutató csoportban. Nagyobb arányban voltak jelen az ivartalanított kanok az agressziót mutató kutyák között több, mint 10%-kal. Ennek a különbségnek magyarázata lehet, hogy az agresszióprobléma kezeléseként próbálták alkalmazni a castratio-t, emiatt több a már ivartalanított kan abban a csoportban (attól függetlenül, hogy használt-e a módszer vagy sem). [29], de a magasabb átlagéletkorral is összefüggésben állhat az eredmény.

Az agresszióproblémás kutyákcsoportjában a 12 leggyakoribb fajta átfedésben volt más ilyen irányú felmérésekkel [86-89], kivéve párat, például a mudit mely ezek egyikében sem szerepelt, míg az én vizsgálatomban a 4. helyen végzett. Erre magyarázat lehet, hogy külföldön kevésbé elterjedt ez a fajta. Szintén nem került be a fenti felmérésekbe a border collie és a magyar vizsla, amelyek felmérésünkben a 8. és a 10. helyen szerepeltek. Az adott fajtán belül az agresszió előfordulása alapján a rottweiler bizonyult a legagresszívebbnek, majd csökkenő sorrendben a tacsók, az amerikai staffordshire terrier, a német juhászkutya, a boxer, az ölebek, a retrieverek, a border colliek és a spánielek következtek. A kistestűek, mint a tacsó és az ölebek előrébb helyezkednek el a felsorolásban egyes nagy testű kutyáknál. Ez a tendencia vélhetően betudható a kistermetük miatti általánosan nagyobb félelemnek, ami miatt fokozottabb lehet az agresszív

viselkedés [90, 91]. Itt még megemlítendő, hogy az agresszió tárgya ezeknél a kutyáknál legtöbbször az idegen férfiak, az idegen gyermekek és a nagy testű kutyák, ami szintén azt támasztja alá, hogy legtöbbször félelemből fakad az agresszív viselkedés. Meglepő, hogy a spánielek ennyire lemaradtak ebben a felmérésben, ez az eredmény talán a kis elemszámnak köszönhető, mivel több kutatás szerint is viszonylag gyakori az agresszió ebben a fajtában [92, 93].

Az agresszió problémás kutyák többségét a fővárosban, lakásban tartják (38,6%), ezek a körülmények okozhatnak frusztrációt, a kisebb mozgástér, a levezetetlen energia, esetleg a zajoktól való félelem (és még sorolhatnánk) miatt, a frusztráció pedig hajlamosíthatja az ebet az agresszióra. Ezt támaszthatja alá az is, hogy az agressziót nem mutató kutyák csoportjában a falun, főleg lakásban tartott, de a kertbe kijáró kutyák voltak a legtöbben.

Az agressziós csoportban nagyobb arányban (52%) tartott a tulajdonos csak egy kutyát, mint a másik csoportban, ahol 54%-ban egynél több eb volt a háznál. Azonban ezen adatok alapján nem dönthető el, hogy azért tartják egyedül a kutyát, mert agresszív vagy azért lett agresszív, mert egyedül tartják, vagy esetleg ettől független háttér oka van a viselkedésproblémának.

Jól magyarázható eltérés, hogy az agressziót mutatott kutyák többsége menhelyről vagy gyepmesteri telepről örökbefogadott (48,0%), míg az agressziót nem mutató csoportban tenyésztőtől származott a legtöbb kutya (56,1%). Ez utóbbi esetben a genetikai háttértől elkezdve (tudatos tenyésztés), a vemhes szuka táplálásán át, a kölykök korai szocializációjáig minden körülmény adott lehet egy stabil idegrendszerű kutya létrehozásához [14]. Erre érdemes lenne állatorvosként felhívni a leendő tulajdonosok figyelmét, hogy ennek tudatában dönthessenek és tudják, hogy egy örökbefogadott kutyával adott esetben több munka járhat a kívánt viselkedés kialakításához.

A viselkedésproblémák, a betegségek és az agresszió megjelenése között is látható volt az összefüggés. A betegségek gyakoriságáról hasonló eredmények születtek, mint más korábbi kutatásokban [94, 95], bár nagyobb eltérésre számítottam az agresszióproblémás és a nem agresszív kutyák között az ismert betegséggel küzdő ebek arányát illetően. A betegségek esetén a fájdalom akár hirtelen erős, akár hosszantartó enyhébb formában jelentkezik hajlamosítja az állatot az agresszióra, ahogy egy bőrbetegségnél jelentkező viszketés miatti frusztráció is (hát még, ha fájdalommal is társul) [96]. Ezt mutatják az eredményeink is, az allergiás és a mozgásszervi betegeknek is nagyobb arányban fordult elő az agresszió (allergiás csoport: 64,6%, mozgásszervi betegséges csoport: 66,7%), mint az egészséges ebeknél (58,8%), de

azoknál a kutyáknál, amelyeknél mindkét betegség típus előfordult még nagyobb százalékban számoltak be agresszióról (75,0%). Az epilepsziás kutyák mindegyike volt már agresszív, a vak/látászavarral élők nagyobb százalékban, mint a süket/hallászavaros kutyák, eredményeink alapján legkisebb arányban a daganatos betegséggel küzdő kutyáknál jelentkezett az agresszív viselkedés. Ugyanakkor az egyes csoportokban számított átlag életkor és az agresszió első megjelenésének ideje nem feltétlen mutatott szoros összefüggést. Így ahhoz, hogy ezt tisztábban lássuk egy részletesebb vizsgálat lenne szükséges.

A viselkedésproblémák esetén azt fontos kiemelni, hogy nem feltétlenül szakértő által felállított diagnózisok kerültek megjelölésre, sokszor inkább a tulajdonos saját megítélése alapján születtek a válaszok. Ez magyarázhatja azt, hogyan kerültek agresszióról beszámoló válaszok az agressziót nem mutatott csoportba. Továbbá az agresszióproblémás kutyák csoportjában a viselkedésproblémák nagyobb előfordulási arányát, mivel magát az agresszív viselkedést is tudták jelezni ebben a kérdésben. A kapott eredmények a viselkedésproblémák gyakoriságát illetően összhangban voltak más hasonló kutatásokkal [83].

A szeparációs szorongással küzdő kutyáknál tapasztalt alacsonyabb átlagéletkor (5,3 év) háttérben állhat a Covid-19 világjárvány, illetve az ezzel járó korlátozások ideje alatt nevelkedett ebek magasabb aránya ebben a csoportban, ami megfelel egy korábbi TDK-dolgozat eredményeinek [6]. Tovább hangsúlyozza a téma fontosságát, hogy ezeknek a kutyáknak 68,4%-a mutatott már agressziót. Állatorvosi szempontból szintén jelentős, hogy a rendelői félelemmel küzdő kutyák 84,4%-a volt már agresszív. Ebből is látható, hogy mennyire nagy jelentősége van a rendelői viselkedésalakításnak, amivel a félelem kezelése vagy megelőzése által elkerülhető lenne az ebből fakadó agresszív viselkedés, így a kutyák jobban vizsgálhatóak lennének és a sérülések veszélye csökkenthető lenne.

Az alkalmazott tanítási technikák összehasonlításából úgy tűnt, hogy az agressziós csoportban még inkább elterjedtek a pozitív technikák, mint az agressziót nem mutatottak között, de kiemelendő, hogy ebben az esetben sem tudjuk megállapítani, hogy azért álltak-e át pozitív technikák használatára, mert a kutya agressziót mutatott. Ugyanakkor érdemes azt is figyelembe venni, hogy a büntetések között az agressziót mutatott kutyák esetén általában nagyobb százalékban és többféle büntetést alkalmaztak, ami jól kiegészíti, indokolja a korábbi gondolatot. Azt, hogy a büntetések szélesebb körű használata ok vagy okozat ebből az eredményből nem tudjuk biztosan kimondani, de tény, hogy látszik az agresszió előfordulásában a növekvő tendencia az egyre erősebb büntetések alkalmazásával. Az is érdekes kérdés, hogy miért jelentek meg nagyobb százalékban a nem agresszióproblémás

csoportban egyes erősebb büntetések (alpha roll technika, elektromos nyakörv, földre lenyomás), amelyek erős frusztrációt, illetve félelmet válthatnak ki a kutyából [14] ezzel akár fokozva az agresszióra való hajlamot. Az agressziót nem mutatott kutyáknál többen használnak szöges-, fojtó- és a fent már említett elektromos nyakörveket, de eredményeink nem tudják magyarázni ennek okát. A húzástgátló nyakörveket és hámokat az agressziós csoportban többen használják, bár az általánosan elmondható, hogy ez utóbbiak az eredmények alapján kevésbé ismert és használt eszközök.

A képzési technikáknál feltételezhető, hogy a barátságosabb módszerek mellett kisebb az agresszió előfordulása [14, 97], ugyanakkor az sajnos nem derült ki a válaszokból, hogy miért választotta a tulajdonos az adott technikát. Emiatt például annak, hogy a tükör technikát használók között nagyobb arányban fordultak elő agresszióproblémás kutyák, az is lehet a magyarázata, hogy inkább választják az agresszióra hajlamos kutyák tulajdonosai ezt a módszert, mint a hagyományos vagy éppen a „csak pozitív” technikát. A módszer hatékonyságát megítélhetnénk az alapján, hogy milyen arányban jelölték, hogy az agresszió csak a múltban fordult elő, bár a tükör technika esetén jelölték ezt a legnagyobb százalékban, az agresszió kezelési módszereinél külön mégsem említették ezt a módszert.

Az eredményeinkből látszik, hogy milyen jó hatással van a kutyaiskola és az ott történő szocializáció a kutyára, ha már fiatal korától kezdve eljár gazdájával foglalkozásokra. Nem csak a kutyaiskolába nem járókhoz viszonyítva (ahol a kutyák 68,9%-a volt agresszív), de az átlaghoz (61,3% agresszióproblémás) képest is sokkal kisebb arányban fordult elő az agresszió ezeknél az ebeknél (53,4%). Azok a kutyák, melyeket fiatal korukban és később is képeztek kb. 3%-kal nagyobb arányban voltak agresszívek a csak fiatalon képzett társaiknál, aminek az lehet az oka, hogy gyakrabban folytatják a tulajdonosok a kutyaiskolai képzést kedvencükkel, ha annak agresszió-, vagy más viselkedésproblémája van. Ezt igazolja az is, hogy ebben a csoportban magasabb volt azoknak az aránya, akiknek a kedvence csak régebben volt agresszív. Ehhez hasonlóan, az agresszióproblémás kutyák motiválhatják a gazdát, hogy elkezdje képezni kedvencét, akkor is, ha fiatalon nem jártak kutyaiskolába.

Az agresszióproblémás kutyáknak csak 37,4%-át kezelték bármilyen módszerrel. Erre magyarázat lehet, hogy nagy fokú vagy gyakran jelentkező agresszióról nem igazán számoltak be a kitöltők, és a kutyák többsége a gazda bevallása szerint sosem volt veszélyes, vagyis a gazda nem volt igazán motivált a megoldás felkutatásában. Az is igencsak látványos eredmény, hogy az agresszió kezelésével kapcsolatban sokkal kevesebben kérnek segítséget állatorvostól (6,5%), mint ahányan autodidakta módon képzik magukat (22,2%). Ez azért is érdekes, mert,

ha valamilyen betegség miatt vagy azzal összefüggésben jelentkezett az agresszió, akkor a megfelelő kezelés késhet. Ez a tendencia összefüggésben lehet a gyógyszerek és egyéb gyógyhatású készítmények alacsony felhasználásával és még kisebb sikerességével is. De összefügghet azzal is, hogy ivartalanítással is kevesebb, mint a válaszadók egy harmada próbálkozott, deslorelin implantátummal pedig még kevesebben, ráadásul mindkét esetben voltak olyan válaszok, amik arra utaltak, hogy a tulajdonos nem várta ki míg a hatás megjelenhetett volna.

Érdekes módon az olyan egyszerű módszereket is kisebb arányban használják a kutya gazdák, mint a kritikus szituációk kerülése vagy a fokozott kontroll (póráz, szájkosár használata), mindkettőt kevesebb mint az esetek felében jelölték, pedig a lehető legolcsóbb és általában célravezető megoldásai az esetleges balesetek elkerülésének.

Annak ellenére, hogy kis számban kezelték az agresszióproblémát (37,4%) egészen minimálisan fordult elő gazdaváltás vagy eutanázia agresszióprobléma miatt. Külföldi statisztikákban [90, 98] nagyobb arányban fordultak elő ezek a megoldások, feltételezhető, hogy a kis elemszám miatt, torzulhattak az eredmények.

Az eredményekből kitűnik, hogy a ritkábban előforduló agresszív viselkedés esetén kevésbé hajlamosak a gazdák biztonsági intézkedéseket bevezetni (abban a csoportban, ahol nem is kezelték az agressziót és biztonsági intézkedéseket sem vezettek be a tulajdonosok összesen 96,4%-a ritkán, pár alkalommal, vagy csak egyszer előforduló agresszív viselkedésről számolt be), de az agresszió irányában nem volt komolyabb eltérés az átlagtól.

Eredményeink arra is rávilágítottak, hogy az agresszióproblémás kutyákat ritkábban viszik állatorvoshoz, mint a többi ebet, abban az esetben is, ha nem az állatorvosra irányul az agresszív viselkedés. Emiatt az állat életminősége jelentősen csökkenhet, élete rövidebb lehet, például, ha kialakul egy szívbetegség, amit nem diagnosztizálnak, míg le nem romlik a kutya állapota annyira, hogy a tulajdonos elvigye az állatorvoshoz. Így okkal feltételezhetjük, hogy egy olyan kutyának, amivel rendelői tréningekre jártak és rendszeresen részesül állatorvosi ellátásban hosszabb és egészségesebb életre van lehetősége, mint annak, amit évente egyszer vagy egyszer sem lát az állatorvosa félelmi és/vagy agresszióproblémái miatt.

Érdekes eredmény volt az is, hogy a tulajdonos bevallása alapján igen kevés kutya küzd rendelői félelemmel. Felmerül a kérdés, hogy vajon jól tudják-e értelmezni a kutya kommunikációját a gazdák, vagyis abból adódik-e ez az eltérés, hogy nem tudják, mit látnak.

Sajnos sokan természetesnek tekintik, hogy az állat fél a rendelőben, így nem is tartják viselkedési problémának, amit kezelni lehetne vagy kellene.

Az eredmények rávilágítottak arra is, hogy a gazda hangulata összefügg a kutya viselkedésével. Azok, akiknek a kutyája fél a rendelőben vagy agresszív az állatorvossal, sokkal nagyobb arányban jelezték, hogy feszültek vagy aggódnak az állatorvosnál. Ez mindkét esetben önmagát súlyosbító folyamattá válhat, mivel a kutya érzékelni fogja a gazda frusztrációját, szorongását, mely fokozhatja a félelmi, vagy agresszív viselkedést. Emiatt fontos lenne az olyan tényezőket, amelyek feszültséget váltanak ki a gazdában – és állatorvosként van ráhatásunk – a lehető legkisebb szintre csökkenteni. Ilyen lehet a várakozás idejének csökkentése, az érthető magyarázat a beavatkozásokkal, betegségekkel, vagy akár elvárásokkal kapcsolatban, illetve a beteg állathoz, feszült gazdához való türelmes hozzáállás.

Az állatorvosi rendelők felszereltségéről mind a rendelői félelemmel küzdő, mind az állatorvossal agresszív, mind pedig a rendelői félelemtől mentes kutyák csoportjában nagyjából ugyanazt írták le. A rendelői félelemmel küzdő, illetve az állatorvossal agresszív kutyák csoportjában nagyobb százalékban (25,0%; 22,0%) jelölték, hogy a rendelő váróterme kicsi, mint a rendelői félelemtől mentes kutyák esetén (17,6%). Ennek lehetséges oka, hogy a szűkös váróteremben eltöltött idő mind a kutya, mind a tulajdonos feszültségét, frusztrációját fokozza. Az ellátást illetően ugyan a többség mindhárom csoportban pozitívan jellemezte az állatorvost, de az agresszió- és a félelmi problémával küzdő kutyák gazdái nagyobb arányban jelölték, hogy gyors, sietős az ellátás, ahogy azt is, hogy hangosszavú az állatorvos. Az ok-okozati összefüggés ebben az esetben sem egyértelmű, mert a tulajdonos, mivel ismeri a kedvence problémáját és – ahogy az korábban kiderült – maga is gyakrabban feszült az ellátás alatt könnyen lehet, hogy érzékenyebb. De egy kapkodó, zajos esetleg durvább ellátás okozhat és fokozhat mind félelmet, mind pedig ebből eredő agressziót.

6. Összefoglalás

A kutyák viselkedésproblémáinak kezelése és megelőzése egyre nagyobb szerepet az állatorvosi praxisban. És ugyan az agresszió esetében nem az állatorvos az, akihez először fordul az állat tulajdonosa, mégis számtalan módon tehetünk a megelőzésért. Kezdve az új kutya örökbefogadása vagy vásárlása előtt álló leendő gazdi tájékoztatásával, az életstílusának és körülményeinek megfelelő fajta kiválasztásában nyújtott segítséggel, a kutyaiskolák jelentőségének kiemelésével. A mindennapi munka során – mind a kutyát, mind pedig a tulajdonost érintő – állatorvosi rendelői stressz csökkentésével is a rendelői félelem és agresszió kialakulása ellen tudunk tenni, ami közvetetten kihat az állatorvosnál tett látogatások rendszerességére, ezáltal az állat egészségére, de akár az élettartamára is. Mindemellett pedig szolgáltatóként a jól meghatározott érdekünk is, hogy megfelelő rendszerességgel vizontlássuk betegünket, lehetőleg 10-15 éven át.

A rendelői munka során fontos, hogy az olyan betegségek esetén, amik mellett nagyobb arányban fordul elő agresszív viselkedés (allergiák, bőrbetegségek, mozgásszervi vagy más eredetű fájdalom esetén) körül tekintően járjunk el a kutya kezelése során és a tulajdonos figyelmét is felhívjuk az esetleges veszélyre, hogy elkerülhetőek legyenek a balesetek.

Az agresszív viselkedés – enyhébb vagy éppen komolyabb formájában – a kutyák közel kétharmadát érinti a felmérésünk szerint. Ezek hatékony kezeléséhez az állatorvosi közreműködés igen fontos lehet, mivel a részletes fizikális és kiegészítő vizsgálatok, adott esetben táplálékkiegészítők, gyógyszerek alkalmazása mellett gyorsabb, hatékonyabb lehet a viselkedésterápia vagy a megfelelő képzés.

7. Irodalomjegyzék

1. Miklósi Ádám A Kutya Viselkedése, Evolúciója és Kogníciója, első. Typotex Kiadó
2. James Serpell (2017) The Domestic Dog, 2nd ed. Cambridge University Press, United Kingdom
3. Vilà C, Savolainen P, Maldonado JE, Amorim IR, Rice JE, Honeycutt RL, Crandall KA, Lundeberg J, Wayne RK (1997) Multiple and ancient origins of the domestic dog. Science 276:1687–1689. <https://doi.org/10.1126/science.276.5319.1687>
4. Hervella M, San-Juan-Nó A, Aldasoro-Zabala A, Mariezkurrena K, Altuna J, de-la-Rua C (2022) The domestic dog that lived ~17,000 years ago in the Lower Magdalenian of Erralla site (Basque Country): A radiometric and genetic analysis. J Archaeol Sci Rep 46:103706. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2022.103706>
5. Morey DF (2006) Burying key evidence: the social bond between dogs and people. J Archaeol Sci 33:158–175. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2005.07.009>
6. Buró BS (2022) Társállatok viselkedésváltozása a COVID-19 világjárvány hatására. Állatorvostudományi Egyetem, Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék, Budapest
7. The Evolution of Modern-Day Dog Training & Obedience. <https://www.naiaonline.org/articles/article/the-evolution-of-modern-day-dog-training>. Accessed 27 Aug 2024
8. New to working trials? | The Kennel Club. <https://www.thekennelclub.org.uk/events-and-activities/working-trials/new-to-working-trials/>. Accessed 8 Sep 2024
9. Obedience History. In: Am. Kennel Club. <https://www.akc.org/sports/obedience/resources/akc-obedience-history/>. Accessed 8 Sep 2024
10. (2023) Burrhus Frederic Skinner. Wikipédia
11. (2024) Blanche Saunders. Wikipedia
12. Purgason J (2020) The History And Evolution Of Dog Training. In: Highl. Canine Train. <https://highlandcanine.com/blog/history-and-evolution-of-dog-training/>. Accessed 27 Aug 2024
13. Dr. Csányi Vilmos (2002) Etológia, 2. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest
14. G. Landsberg DVM DACVB DECAWBM (CA), W. Hunthausen Hunthausen BA DVM, L. Ackerman DVM DACVD MBA MPA CVA MRCVS (2012) Behavior Problems of the Dog and Cat, third edition. Saunders Ltd.
15. K.E. Moyer KINDS OF AGGRESSION AND THEIR PHYSIOLOGICAL BASIS | Office of Justice Programs. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/kinds-aggression-and-their-physiological-basis>. Accessed 20 Jul 2024

16. Borchelt PL, Voith VL (1982) Classification of Animal Behavior Problems. *Vet Clin North Am Small Anim Pract* 12:571–585. [https://doi.org/10.1016/S0195-5616\(82\)50102-7](https://doi.org/10.1016/S0195-5616(82)50102-7)
17. Beaver BV (1986) Aggressive Behavior Problems. *Vet Clin North Am Equine Pract* 2:635–644. [https://doi.org/10.1016/S0749-0739\(17\)30711-3](https://doi.org/10.1016/S0749-0739(17)30711-3)
18. Luescher AU, Reisner IR (2008) Canine Aggression Toward Familiar People: A New Look at an Old Problem. *Vet Clin North Am Small Anim Pract* 38:1107–1130. <https://doi.org/10.1016/j.cvsm.2008.04.008>
19. Beaver BV (1983) Clinical classification of canine aggression. *Appl Anim Ethol* 10:35–43. [https://doi.org/10.1016/0304-3762\(83\)90110-4](https://doi.org/10.1016/0304-3762(83)90110-4)
20. Denenberg S *Small Animal Veterinary Psychiatry*. CAB International
21. Archer J (2006) Testosterone and human aggression: an evaluation of the challenge hypothesis. *Neurosci Biobehav Rev* 30:319–345. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2004.12.007>
22. Book AS, Starzyk KB, Quinsey VL (2001) The relationship between testosterone and aggression: a meta-analysis. *Aggress Violent Behav* 6:579–599. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00032-X](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00032-X)
23. Igyártó (Horváth) Z (2009) Kutyák kontextusfüggő agresszív viselkedésének viselkedésetleni jellemzése. Eötvös Loránd Tudományegyetem Etológia Tanszék
24. Barr GA, Gibbons JL, Moyer KE (1976) Male-female differences and the influence of neonatal and adult testosterone on intraspecies aggression in rats. *J Comp Physiol Psychol* 90:1169–1183. <https://doi.org/10.1037/h0077291>
25. Dr. Tulogdi Á (2014) A krónikus glükokortikoid-hiány és a korai szociális izoláció következtében kialakuló abnormális agresszióformák, valamint a ragadozói agresszió idegrendszeri szabályozásának vizsgálata patkányban. Semmelweis Egyetem Szentágothai János Idegtudományi Doktori Iskola, Budapest
26. Archer J (2009) The nature of human aggression. *Int J Law Psychiatry* 32:202–208. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2009.04.001>
27. Borchelt PL (1983) Aggressive behavior of dogs kept as companion animals: Classification and influence of sex, reproductive status and breed. *Appl Anim Ethol* 10:45–61. [https://doi.org/10.1016/0304-3762\(83\)90111-6](https://doi.org/10.1016/0304-3762(83)90111-6)
28. Wright JC, Nesselrote MS (1987) Classification of behavior problems in dogs: Distributions of age, breed, sex and reproductive status. *Appl Anim Behav Sci* 19:169–178. [https://doi.org/10.1016/0168-1591\(87\)90213-9](https://doi.org/10.1016/0168-1591(87)90213-9)
29. Palestini C, Mazzola SM, Caione B, Groppetti D, Pecile AM, Minero M, Cannas S (2021) Influence of Gonadectomy on Canine Behavior. *Animals* 11:553. <https://doi.org/10.3390/ani11020553>

30. Haller J, Halasz J, Mikics É, Kruk MR, Makara GB (2000) Ultradian Corticosterone Rhythm and the Propensity to Behave Aggressively in Male Rats. *J Neuroendocrinol* 12:937–940. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2826.2000.00568.x>
31. Brain P, Haug M (1992) Hormonal and neurochemical correlates of various forms of animal “aggression.” *Psychoneuroendocrinology* 17:537–551. [https://doi.org/10.1016/0306-4530\(92\)90014-X](https://doi.org/10.1016/0306-4530(92)90014-X)
32. Mikics É, Barsy B, Haller J (2007) The effect glucocorticoids on aggressiveness in established colonies of rats. *Psychoneuroendocrinology* 32:160–170. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2006.12.002>
33. Leshner AI, Korn SJ, Mixon JF, Rosenthal C, Besser AK (1980) Effects of corticosterone on submissiveness in mice: Some temporal and theoretical considerations. *Physiol Behav* 24:283–288. [https://doi.org/10.1016/0031-9384\(80\)90087-6](https://doi.org/10.1016/0031-9384(80)90087-6)
34. Hayden-Hixson DM, Ferris CF (1991) Cortisol Exerts Site-, Context- and Dose-Dependent Effects on Agonistic Responding in Hamsters. *J Neuroendocrinol* 3:613–622. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2826.1991.tb00326.x>
35. Haller J, Van De Schraaf J, Kruk MR (2001) Deviant Forms of Aggression in Glucocorticoid Hyporeactive Rats: A Model for ‘Pathological’ Aggression? *J Neuroendocrinol* 13:102–107. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2826.2001.00600.x>
36. Ruis MAW, Te Brake JHA, Engel B, Buist WG, Blokhuis HJ, Koolhaas JM (2001) Adaptation to social isolation. *Physiol Behav* 73:541–551. [https://doi.org/10.1016/S0031-9384\(01\)00548-0](https://doi.org/10.1016/S0031-9384(01)00548-0)
37. Haller J, Makara GB, Kruk MR (1997) Catecholaminergic involvement in the control of aggression: hormones, the peripheral sympathetic, and central noradrenergic systems. *Neurosci Biobehav Rev* 22:85–97. [https://doi.org/10.1016/S0149-7634\(97\)00023-7](https://doi.org/10.1016/S0149-7634(97)00023-7)
38. Lepage O, Larson ET, Mayer I, Winberg S (2005) Serotonin, but not melatonin, plays a role in shaping dominant–subordinate relationships and aggression in rainbow trout. *Horm Behav* 48:233–242. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2005.02.012>
39. Munley KM, Trinidad JC, Deyoe JE, Adaniya CH, Nowakowski AM, Ren CC, Murphy GV, Reinhart JM, Demas GE (2021) Melatonin-dependent changes in neurosteroids are associated with increased aggression in a seasonally breeding rodent. *J Neuroendocrinol* 33:e12940. <https://doi.org/10.1111/jne.12940>
40. Rendon NM, Petersen CL, Munley KM, Amezcua AC, Boyes DL, Kingsbury MA, Demas GE (2020) Seasonal patterns of melatonin alter aggressive phenotypes of female Siberian hamsters. *J Neuroendocrinol* 32:e12894. <https://doi.org/10.1111/jne.12894>
41. Paterson AT, Vickers C (1981) Melatonin and the adrenal cortex: Relationship to territorial aggression in mice. *Physiol Behav* 27:983–987. [https://doi.org/10.1016/0031-9384\(81\)90358-9](https://doi.org/10.1016/0031-9384(81)90358-9)
42. Jasnow AM, Huhman KL, Bartness TJ, Demas GE (2000) Short-Day Increases in Aggression Are Inversely Related to Circulating Testosterone Concentrations in Male

- Siberian Hamsters (*Phodopus sungorus*). *Horm Behav* 38:102–110. <https://doi.org/10.1006/hbeh.2000.1604>
43. Giammanco M, Tabacchi G, Giammanco S, Majo DD, Guardia ML Testosterone and aggressiveness. *Med Sci Monit*
 44. Levinson DM, Reeves DL, Buchanan DR (1980) Reductions in aggression and dominance status in guinea pigs following bilateral lesions in the basolateral amygdala or lateral septum. *Physiol Behav* 25:963–971. [https://doi.org/10.1016/0031-9384\(80\)90318-2](https://doi.org/10.1016/0031-9384(80)90318-2)
 45. Potegal M, Hebert M, DeCoster M, Meyerhoff JL (1996) Brief, high-frequency stimulation of the corticomedial amygdala induces a delayed and prolonged increase of aggressiveness in male Syrian golden hamsters. *Behav Neurosci* 110:401–412. <https://doi.org/10.1037/0735-7044.110.2.401>
 46. Ramamurthi B (1988) Stereotactic Operation in Behaviour Disorders. Amygdalotomy and Hypothalamotomy. In: Brihaye J, Calliauw L, Loew F, Bergh R (eds) *Personality and Neurosurgery*. Springer Vienna, Vienna, pp 152–157
 47. Sachdev P, Smith JS, Matheson J, Last P, Blumbergs P (1992) Amygdalo-Hippocampectomy for Pathological Aggression. *Aust N Z J Psychiatry* 26:671–676. <https://doi.org/10.3109/00048679209072105>
 48. Siegel A, Roeling TA, Gregg TR, Kruk MR (1999) Neuropharmacology of brain-stimulation-evoked aggression. *Neurosci Biobehav Rev* 23:359–389. [https://doi.org/10.1016/s0149-7634\(98\)00040-2](https://doi.org/10.1016/s0149-7634(98)00040-2)
 49. Bandler R, Shipley MT (1994) Columnar organization in the midbrain periaqueductal gray: modules for emotional expression? *Trends Neurosci* 17:379–389. [https://doi.org/10.1016/0166-2236\(94\)90047-7](https://doi.org/10.1016/0166-2236(94)90047-7)
 50. Saper CB, Stornetta RL (2015) Chapter 23 - Central Autonomic System. In: Paxinos G (ed) *The Rat Nervous System (Fourth Edition)*. Academic Press, San Diego, pp 629–673
 51. Summers CH, Korzan WJ, Lukkes JL, Watt MJ, Forster GL, øverli øyvind, Höglund E, Larson ET, Ronan PJ, Matter JM, Summers TR, Renner KJ, Greenberg N (2005) Does Serotonin Influence Aggression? Comparing Regional Activity before and during Social Interaction. *Physiol Biochem Zool* 78:679–694. <https://doi.org/10.1086/432139>
 52. Nelson RJ, Chiavegatto S (2001) Molecular basis of aggression. *Trends Neurosci* 24:713–719. [https://doi.org/10.1016/S0166-2236\(00\)01996-2](https://doi.org/10.1016/S0166-2236(00)01996-2)
 53. Reisner IR, Mann JJ, Stanley M, Huang Y, Houpt KA (1996) Comparison of cerebrospinal fluid monoamine metabolite levels in dominant-aggressive and non-aggressive dogs. *Brain Res* 714:57–64. [https://doi.org/10.1016/0006-8993\(95\)01464-0](https://doi.org/10.1016/0006-8993(95)01464-0)
 54. Miczek KA, Fish EW, De Bold JF, De Almeida RM (2002) Social and neural determinants of aggressive behavior: pharmacotherapeutic targets at serotonin, dopamine and aminobutyric acid systems. *Psychopharmacology (Berl)* 163:434–458. <https://doi.org/10.1007/s00213-002-1139-6>

55. Dennis RL, Muir WM, Cheng H-W (2006) Effects of raclopride on aggression and stress in diversely selected chicken lines. *Behav Brain Res* 175:104–111. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2006.08.010>
56. Seo D, Patrick CJ, Kennealy PJ (2008) Role of serotonin and dopamine system interactions in the neurobiology of impulsive aggression and its comorbidity with other clinical disorders. *Aggress Violent Behav* 13:383–395. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.06.003>
57. Bell R, Hepper PG (1987) Catecholamines and aggression in animals. *Behav Brain Res* 23:1–21. [https://doi.org/10.1016/0166-4328\(87\)90238-5](https://doi.org/10.1016/0166-4328(87)90238-5)
58. Thomas SA, Matsumoto AM, Palmiter RD (1995) Noradrenaline is essential for mouse fetal development. *Nature* 374:643–646. <https://doi.org/10.1038/374643a0>
59. Griffin MG, Taylor GT (1995) Norepinephrine modulation of social memory: Evidence for a time-dependent functional recovery of behavior. *Behav Neurosci* 109:466–473. <https://doi.org/10.1037/0735-7044.109.3.466>
60. Marino MD, Bourdélat-Parks BN, Cameron Liles L, Weinshenker D (2005) Genetic reduction of noradrenergic function alters social memory and reduces aggression in mice. *Behav Brain Res* 161:197–203. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2005.02.005>
61. Guan X, Blank JL, Dluzen DE (1993) Role of olfactory bulb norepinephrine in the identification and recognition of chemical cues. *Physiol Behav* 53:437–441. [https://doi.org/10.1016/0031-9384\(93\)90136-4](https://doi.org/10.1016/0031-9384(93)90136-4)
62. J. Rodrigo, D. R. Springall, O. Uttenthal, M. L. Bentura, F. Abadia-Molina, V. Riveros-Moreno, R. Martínez-Murillo, Julia Margaret Polak and Salvador Moncada (1994) Localization of nitric oxide synthase in the adult rat brain. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci* 345:175–221. <https://doi.org/10.1098/rstb.1994.0096>
63. Maxson SC (1996) Searching for candidate genes with effects on an agonistic behavior, offense, in mice. *Behav Genet* 26:471–476. <https://doi.org/10.1007/BF02359751>
64. Ito H, Nara H, Inoue-Murayama M, Shimada MK, Koshimura A, Ueda Y, Kitagawa H, Takeuchi Y, Mori Y, Murayama Y, Morita M, Iwasaki T, & TA K, Tanabe Y, Ito S (2004) Allele Frequency Distribution of the Canine Dopamine Receptor D4 Gene Exon III and I in 23 Breeds. *J Vet Med Sci* 66:815–820. <https://doi.org/10.1292/jvms.66.815>
65. Maejima M, Inoue-Murayama M, Tonosaki K, Matsuura N, Kato S, Saito Y, Weiss A, Murayama Y, Ito S (2007) Traits and genotypes may predict the successful training of drug detection dogs. *Appl Anim Behav Sci* 107:287–298. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2006.10.005>
66. Våge J, Wade C, Biagi T, Fatjó J, Amat M, Lindblad-Toh K, Lingaas F (2010) Association of dopamine- and serotonin-related genes with canine aggression. *Genes Brain Behav* 9:372–378. <https://doi.org/10.1111/j.1601-183X.2010.00568.x>
67. Liinamo A-E, Van Den Berg L, Leegwater PAJ, Schilder MBH, Van Arendonk JAM, Van Oost BA (2007) Genetic variation in aggression-related traits in Golden Retriever dogs. *Appl Anim Behav Sci* 104:95–106. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2006.04.025>

68. Pérez-Guisado J, Lopez-Rodríguez R, Muñoz-Serrano A (2006) Heritability of dominant–aggressive behaviour in English Cocker Spaniels. *Appl Anim Behav Sci* 100:219–227. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2005.11.005>
69. Lit L, Belanger JM, Boehm D, Lybarger N, Haverbeke A, Diederich C, Oberbauer AM (2013) Characterization of a dopamine transporter polymorphism and behavior in Belgian Malinois. *BMC Genet* 14:45. <https://doi.org/10.1186/1471-2156-14-45>
70. Serpell JA BSc, PhD About the C-BARQ - C-BARQ: Canine Behavioral Assessment & Research Questionnaire. <https://vetapps.vet.upenn.edu/cbarq/>. Accessed 20 Nov 2024
71. Howell A, Feyrecilde M (2018) Cooperative veterinary care, 1st ed. John Wiley & Sons, Inc
72. Polo G, Calderón N, Clothier S, Garcia R de CM (2015) Understanding dog aggression: Epidemiologic aspects: In memoriam, Rudy de Meester (1953-2012). *J Vet Behav* 10:525–534. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2015.09.003>
73. Tulloch JSP, Oxley JA, Christley RM, Westgarth C (2023) Dog-related deaths registered in England and Wales from 2001 to 2021. *Public Health* 215:91–93. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2022.12.005>
74. J.D CB (2023) Dog Attack Statistics By Breed 2024. In: Forbes Advis. <https://www.forbes.com/advisor/legal/dog-attack-statistics-breed/>. Accessed 26 Nov 2024
75. Sarenbo S, Svensson PA (2021) Bitten or struck by dog: A rising number of fatalities in Europe, 1995–2016. *Forensic Sci Int* 318:110592. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110592>
76. Parlorama (2022) Statistiques sur les décès suite à une morsure de chien en Europe. In: Parlorama. <https://www.parlorama.eu/deces-suite-a-une-morsure-de-chien-en-europe/>. Accessed 29 Nov 2024
77. Overall KL, Love M (2001) Dog bites to humans—demography, epidemiology, injury, and risk. <https://doi.org/10.2460/javma.2001.218.1923>
78. Morgan M, Palmer J (2007) Dog bites. *BMJ* 334:413–417. <https://doi.org/10.1136/bmj.39105.659919.BE>
79. Dr. Marosi A (2023) Rhabdovírusok okozta betegségek
80. Veszettség - Nébih. <https://portal.nebih.gov.hu/veszettseg>. Accessed 8 Sep 2024
81. Újabb veszettséggel fertőzött állat – ezúttal emberre is támadt - Nébih. <https://portal.nebih.gov.hu/-/ujabb-veszettseggel-fertozott-allat-ezuttal-emberre-is-tamadt>. Accessed 8 Sep 2024
82. Dr. Varga J, Dr. Rusvai M, Dr. Fodor L (2018) A háziállatok fertőző betegségei. MÁOK Kft.

83. Kácsor A (2016) Felmérés hazai kutyatartók körében a kutyáknál előforduló viselkedési problémákról. Állatorvostudományi Egyetem Törvényszéki Állatorvostani, Jogi és Gazdaságtudományi Tanszék, Budapest
84. Rozsnyik MZ (2023) Pandémia alatt befogadott állatokkal kapcsolatos gondolkodás és attitűdök. Állatorvostudományi Egyetem, Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék
85. Vetter S, Ózsvári L, Vizi V (2022) A magyarországi kutyatartási szokások a COVID-19-világjárványban – 2021-es országos reprezentatív felmérés előzetes eredményei. Magyar Állatorvosok Lapja 144./3–12.
86. kutyazona (2020) 20 Legagresszívabb kutya fajta (kutatások alapján) - kutyazona.hu. In: kutyazona. <https://www.kutyazona.hu/agressziv-kutyafajtak/>. Accessed 21 Nov 2024
87. The 14 Most Dangerous Dog Breeds - Herbert Trial Law. <https://www.herberttrial.com/the-10-most-dangerous-dog-breeds/>. Accessed 21 Nov 2024
88. (2023) Top 10 most aggressive dog breeds. In: Newsweek. <https://www.newsweek.com/most-aggressive-dog-breeds-1841348>. Accessed 21 Nov 2024
89. (2018) Infographic: America's Most Dangerous Dog Breeds. In: Stat. Dly. Data. <https://www.statista.com/chart/15446/breeds-of-dog-involved-in-fatal-attacks-on-humans-in-the-us>. Accessed 16 Sep 2024
90. Didehban N, Pourmahdi Borujeni M, Avizeh R, Mosallanejad B (2020) Problematic behaviors in companion dogs: A survey of their prevalence and associated factors. J Vet Behav 39:6–13. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2020.06.003>
91. Generoso C, Resende B, Grassetto Teixeira da Cunha R, Savalli C, Albuquerque N (2023) Where does your dog live? Size, origin and aggressiveness predict dogs' developmental environment. Appl Anim Behav Sci 265:106003. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2023.106003>
92. Amat M, Manteca X, Mariotti VM, Ruiz de la Torre JL, Fatjó J (2009) Aggressive behavior in the English cocker spaniel. J Vet Behav 4:111–117. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2008.08.010>
93. Engdahl KS, Brodbelt DC, Cameron C, Church DB, Hedhammar Å, O'Neill DG (2023) Demography and disorders of English Cocker Spaniels under primary veterinary care in the UK. Canine Med Genet 10:4. <https://doi.org/10.1186/s40575-023-00128-x>
94. O'Neill DG, James H, Brodbelt DC, Church DB, Pegram C (2021) Prevalence of commonly diagnosed disorders in UK dogs under primary veterinary care: results and applications. BMC Vet Res 17:69. <https://doi.org/10.1186/s12917-021-02775-3>
95. Landgraf FJ (2018) Az idősödő kutya élettani és problémás viselkedése. Állatorvostudományi Egyetem Törvényszéki Állatorvostani, Jogi és Gazdaságtudományi Tanszék, Budapest

96. Amat M, Le Brech S, Manteca X (2024) The Relationship Between Aggression and Physical Disease in Dogs. *Vet Clin North Am Small Anim Pract* 54:43–53. <https://doi.org/10.1016/j.cvsm.2023.08.008>
97. Herron ME, Shofer FS, Reisner IR (2009) Survey of the use and outcome of confrontational and non-confrontational training methods in client-owned dogs showing undesired behaviors. *Appl Anim Behav Sci* 117:47–54. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2008.12.011>
98. Mills DS, Zulch H, Meints K, Shepherd K, Mannion CJ (2013) Euthanasia of healthy but aggressive dogs. *Vet Nurs J* 28:138–138. <https://doi.org/10.1111/vnj.12028>

8. Köszönetnyilvánítás

Nagyon hálás vagyok a témavezetőmnek Dr. Satori Ágnesnek végtelennek tetsző türelméért és amiért segített és motivált a munkám során.

Köszönettel tartozom családomnak és páromnak is, amiért minden téren támogattak a dolgozat elkészítésében.

Külön köszönet illeti azokat a barátaimat, akik a statisztikai programok és a magyar helyesírás útvesztőiben segítettek tájékozódni.